MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS
OF DENMARK

SeeD
CENTRE FOR SUSTAINABLE PEACE
AND DEMOCRATIC DEVELOPMENT

UNDP

KOMPARATIVNA ANALIZA RANJIVIH GRUPA U BOSNI I HERCEGOVINI

KLJUČNI NALAZI SCORE INDEKSA ZA BiH U 2025. GODINI SA KOMPARATIVNIM UVIDIMA TEMELJEM SCORE INDEKSA ZA BiH IZ 2020. GODINE

Zahvale

Autori:
Selin Uretici,
Dr Ilke Dagli-Hustings

Saradnici:
Viktoriia Kharchenko,
Solomiia Myronovych,
Elvis Zutic,
Alexander Guest

Stavovi, zaključci i preporuke predstavljeni u ovom dokumentu ne odražavaju nužno stav UNDP-a, Ministarstva vanjskih poslova Danske niti njihovih partnera.

Sadržaj

SAŽETAK 6

UVOD 9

METODOLOGIJA 12

Pristup uzorkovanju 12

Tumačenje SCORE indeksa 14

KONCEPTUALIZACIJA RANJIVOSTI 15

KOMPARATIVNA ANALIZA RANJIVIH GRUPA 19

Osnovni elementi socijalne kohezije 19

Sigurnost i pristup 22

Psihološko blagostanje 27

Socijalna uključenost 29

STAVOVI PREMA MANJINAMA 32

ZAKLJUČCI I IMPLIKACIJE 35

INFORMACIJE O SCORE INDEKSU I PARTNERIMA 38

SCORE indeks za Bosnu i Hercegovinu 38

SCORE partneri 38

ANEKSI 40

Glosar 40

Metodologija analize 42

Reference 43

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS
OF DENMARK

SeeD
CENTRE FOR SUSTAINABLE PEACE
AND DEMOCRATIC DEVELOPMENT

UNDP

KOMPARATIVNA ANALIZA RANJIVIH GRUPA U BOSNI I HERCEGOVINI

KLJUČNI NALAZI SCORE INDEKSA ZA BiH U 2025. GODINI SA KOMPARATIVNIM UVIDIMA TEMELJEM SCORE INDEKSA ZA BiH IZ 2020. GODINE

Sažetak

Predmetni izvještaj razmatra povezanost različitih oblika ranjivosti u Bosni i Hercegovini (BiH) sa socijalnom kohezijom, sigurnošću i pristupom, psihološkom dobrobiti i socijalnom inkluzijom. Temelji se na ponderisanom, nacionalno reprezentativnom istraživanju prema SCORE indeksu za BiH u 2025. godini, provedenom na uzorku od 3.170 odraslih ispitanika te uključuje relevantna poređenja s istraživanjem prema SCORE indeksu za BiH iz 2020.

Analiza obuhvata unaprijed definisane kategorije ranjivosti, uključujući teške i umjerene ekonomske poteškoće, status interno raseljene osobe, status povratnika, invaliditet i direktnu izloženost sukobu, jednako kao i subjektivnu procjenu samih ispitanika o tome da li pripadaju ranjivoj grupi. Navedene kategorije se često preklapaju i ne treba ih posmatrati kao fiksne ili homogene oblike ranjivosti. Naprotiv, obuhvataju različite dimenzije ranjivosti koje se često međusobno prožimaju. Izvještaj ne rangira ranjive grupe niti obuhvata sve oblike ranjivosti. Zbog nedovoljne veličine uzorka nije postojala mogućnost analize određenih populacija kao zasebne grupe ispitanika, uključujući Rome i LGBTIQ+ osobe.

Ukupno gledano, nalazi pružaju nijansiranu sliku. Ranjive grupe uglavnom zadržavaju snažne temelje socijalne kohezije, uključujući uporedive nivoe **sklada s drugim grupama, inkluzivnog osjećaja pripadnosti i podrške institucijama BiH.** Izraženije nejednakosti javljaju se u pogledu ekonomske sigurnosti, građanskog djelovanja, lične sigurnosti, psihološke dobrobiti i institucionalne responzivnosti.

Ko se identifikuje kao ranjiva kategorija?

Kao izrazito ranjivi identifikuje se 13% ispitanika, 35% kao umjereno ranjivi, dok se 52% ne identifikuje kao ranjiva kategorija. Ranjivost prema vlastitoj procjeni jeste povezana, ali se i razlikuje od pripadnosti unaprijed definisanim grupama ranjivosti. Među onima koji se identifikuju kao izrazito ranjivi sa 27% posebno su prekomjerno zastupljeni povratnici, za potrebe izvještaja definisani kao ispitanici koji su se vratili u svoja prijeratna mjesta prebivališta nakon raseljavanja, premda na ovu kategoriju otpada tek 12% ukupnog uzorka. Slično tome, ispitanici koji navode direktnu izloženost sukobu iz 1990-ih imaju značajniji udio u izrazito ranjivoj grupi (36%), a slijede ispitanici starosti 36 i više godina (77%) i osobe s invaliditetom (17%). S obzirom da je prošlo više od tri decenije od završetka rata, ovi obrasci ukazuju na to da dugoročne posljedice raseljavanja i sukoba i dalje oblikuju percepciju ranjivosti, pored postojećih socioekonomskih prilika.

Šta pokazuju dokazi?

Nalazi ukazuju na pet ključnih zaključaka.

Prije svega, ključni elementi socijalne kohezije ostaju relativno ujednačeni. Kod većine ranjivih grupa razlike po pitanju **sklada s drugim grupama, inkluzivnog osjećaja pripadnosti i podrške institucijama BiH** nisu statistički značajne. Navedeno ukazuje da ranjivi ispitanici, uprkos razlikama u okolnostima u kojima žive, uglavnom zadržavaju uporedive nivoe osjećaja pripadnosti, stavova prema drugim grupama i podrške institucijama. Međutim, nepostojanje statistički značajnih razlika ne treba tumačiti kao dokaz da grupe imaju identična iskustva, a opći indikatori potencijalno ne obuhvataju u potpunosti oblike isključenosti specifične za pojedine vrste ranjivosti. Teške ekonomske prilike predstavljaju značajan izuzetak. Naime, ispitanici koji nemaju dovoljno novca za hranu bilježe niži nivo **konstruktivnog građanskog djelovanja** i znatno negativniji **osjećaj napretka.**

Drugo, teške ekonomske prilike ograničavaju sposobnost djelovanja, a ne spremnost na učešće. Ispitanici suočeni s teškom ekonomskom oskudicom i dalje su spremni doprinositi svojim zajednicama, ali je manje vjerovatno da vjeruju da mogu utjecati na donošenje odluka na lokalnom nivou, a slabije su upoznati i s institucionalnim strukturama i mogućnostima za građansko učešće. Samo 45% njih smatra da ljudi poput njih mogu nešto promijeniti u svojoj zajednici, nasuprot 61% u ukupnom uzorku.

Treće, teške ekonomske prilike praćene su i širim oblicima nesigurnosti. Ispitanici suočeni s teškom ekonomskom oskudicom bilježe najniže nivoe **ekonomske sigurnosti, ekonomskih prilika, lične sigurnosti i pristupa prostorima u zajednici.** Njihov nepovoljan položaj stoga prevazilazi finansijske poteškoće i uključuje smanjenu sigurnost, mobilnost, učešće i mogućnosti.

Četvrto, ranjivost prate psihološki i institucionalni izazovi. Kod gotovo svih ranjivih grupa bilježi se niži nivo **mentalne dobrobiti**. Istovremeno, ispitanici koji su bili direktno izloženi sukobu, kao i žene koje se same identifikuju kao ranjive, bilježe i viši nivo agresivnosti, posebno kada je riječ o poteškoćama u regulaciji bijesa u svakodnevnom životu. Istovremeno, osobe s invaliditetom, interno raseljeni, ispitanici koji su bili direktno izloženi sukobu i oni koji se sami identifikuju kao ranjivi bilježe viši nivo **marginalizacije i osjećaj nepravde prema vlastitoj grupi**, dok povratnici i ispitanici koji se sami identifikuju kao ranjivi bilježe niži nivo ekonomske sigurnosti i nižu percipiranu dostupnost usluga, prvenstveno u oblasti zdravstvene zaštite i obrazovanja. U svojoj ukupnosti, navedeni nalazi ukazuju na šira iskustva isključenosti i smanjeno povjerenje u institucije, a ne na izolovane propuste u pružanju usluga.

U konačnici, šire društveno okruženje nastavlja produbljivati ranjivost. Građani izražavaju najniže nivoe **društvene tolerancije** prema LGBTIQ+ osobama gdje 37% navodi da preferiraju da LGBTIQ+ osobe napuste njihovo susjedstvo, dok bi dodatnih 19% izbjegavalo interakciju s njima. Iako se **društvena tolerancija** prema LGBTIQ+ osobama poboljšala od 2020. godine, i dalje je znatno niža nego za bilo koju drugu društvenu grupu. Netolerancija je također i dalje relativno visoka prema Jevrejima, izbjeglicama i tražiocima azila, stranim radnicima i Romima. Mlađi muškarci u dobi od 18 do 35 godina dosljedno prijavljuju najniže nivoe **društvene tolerancije** među ispitivanim demografskim grupama.

Prioritetne akcije

Nalazi ukazuju na niz prioriteta za politike i programiranje.

- **Jačanje osnovne ekonomske sigurnosti.** Dati prioritet adekvatnoj socijalnoj zaštiti, stabilnim prihodima, pristupu pristojnom zaposlenju, pristupačnom obrazovanju i finansijskoj otpornosti domaćinstava za osobe suočene s teškom ekonomskom deprivacijom. Mjere koje jačaju građansku svijest i učešće ne bi trebale zamjenjivati, već dopunjavati materijalnu podršku.

- **Rješavati pitanje lične sigurnosti kao zaseban prioritet politika.** Unaprijediti sigurnost u naseljima s niskim prihodima putem lokalnih procjena sigurnosti, bolje rasvjete i prevoza, sigurnijeg pristupa objektima u zajednici, pristupačnih mehanizama prijavljivanja i upućivanja te rodno osjetljivih odgovora na nasilje i uznemiravanje.

- **Uvrstiti prilagođenu i rodno osjetljivu podršku za mentalno zdravlje i psihosocijalnu podršku.** Integrisati podršku za mentalno zdravlje i psihosocijalnu podršku (eng. MHPSS) u programe socijalne zaštite, prihoda, invaliditeta, raseljenja i povratka. Za grupe pogođene sukobima, uključiti pristupe vođene traumom koji jačaju emocionalnu regulaciju, zdravo suočavanje i podržavajuće odnose u porodici i zajednici.

- **Unaprijediti institucionalni odziv i pristup uslugama.** Osnažiti pristup zdravstvenoj zaštiti i obrazovanju za povratnike i ispitanike suočene s visokom stopom ranjivosti, poboljšati pristupačnost za osobe s invaliditetom i uspostaviti smislene mehanizme za konsultacije, pritužbe i povratne informacije na svim nivoima vlasti.

- **Rješavati problem predrasuda putem ciljanih, rodno transformativnih programa socijalne kohezije.** Nastaviti ulagati u inicijative na jačanju društvene tolerancije, s posebnom pažnjom na grupe koje doživljavaju najveće društveno odbacivanje. Nadovezujući se na dokaze predstavljene u Izvještaju o rodnim pitanjima prema SCORE indeksu, programi bi trebali angažovati mlađe muškarce kroz međugrupne kontakte, kritičku medijsku pismenost, edukaciju o ljudskim pravima i rodno transformativne pristupe koji dovode u pitanje štetne rodne norme i odnose moći, istovremeno jačajući djelovanje žena i osnaživanje.

- **Prepoznati višedimenzionalnu prirodu ranjivosti.** Ciljevi programa trebaju uzeti u obzir preklapajuće oblike ranjivosti, pored područja življenja, mobilnosti i pristupa uslugama. Buduća istraživanja trebaju obuhvatiti veći broj grupa koje su i dalje nedovoljno zastupljene u anketama domaćinstava i istražiti razlike unutar širokih kategorija ranjivosti, uključujući različite vrste i težine invaliditeta.

Sveukupno, nalazi pokazuju da ranjivost u BiH ne treba izjednačavati sa socijalnim povlačenjem ili slabom vezanošću za društvo. Mnoge ranjive kategorije zadržavaju spremnost i društvene temelje potrebne za učešće u svojim zajednicama. Stoga izazov politika nije stvaranje učešća tamo gdje ono ne postoji, već uklanjanje materijalnih, psiholoških, institucionalnih i društvenih barijera koje sprečavaju ranjive grupe da tu spremnost pretoče u sigurnost, glas i jednake mogućnosti.

Uvod

Uvod

Ranjivost je ključna za razumijevanje socijalne kohezije, otpornosti i inkluzivnog razvoja u Bosni i Hercegovini (BiH). Preko tri decenije nakon rata, zemlja se i dalje suočava s međusobno povezanim naslijeđem sukoba, raseljavanja, ekonomske nesigurnosti, neravnomjernog pristupa uslugama, demografskih pritisaka i političke fragmentacije, što su okolnosti koje na različite načine utječu na građane. Određene grupe suočavaju se s većim preprekama u pogledu sigurnosti, mogućnosti, učešća, dobrobiti i društvenog priznanja, dok druge mogu biti izložene socijalnoj isključenosti, nepovjerenju u institucije ili slabijem osjećaju pripadnosti. Stoga je razumijevanje načina na koji se različiti oblici ranjivosti doživljavaju od ključnog značaja ne samo za osmišljavanje djelotvornih politika i programa već i za ostvarivanje temeljnog obećanja Agende za održivi razvoj do 2030. godine prema kojem niko ne smije biti izostavljen.

Ranjivost je višedimenzionalna i može se procijeniti kroz unaprijed definisane uslove i subjektivna iskustva, kao i u apsolutnom smislu (tj. u odnosu na minimalne standarde ili pragove) te u relativnom smislu, kroz poređenja između pojedinaca, grupa ili područja življenja. U ovom izvještaju ranjivost se razumije kao višedimenzionalno stanje koje obuhvata kako subjektivne, tako i unaprijed definisane kategorije ranjivosti. Osoba može biti ranjiva zbog materijalnih poteškoća, kao što su nedovoljna primanja za hranu ili osnovne potrebe; iskustava povezanih sa sukobom, uključujući raseljenost, povratak ili direktnu izloženost nedaćama povezanim s ratom; prepreka povezanih s invaliditetom, kao što su nepristupačne usluge, diskriminacija ili nedostatak razumne prilagodbe; društvene stigmatizacije ili isključenosti povezane s identitetom; ili zbog toga što se sama identifikuje kao pripadnik ranjive ili marginalizovane grupe u svojoj zajednici. Ranjivosti mogu biti objektivne ili subjektivne te apsolutne ili relativne. Različiti oblici ranjivosti također se mogu preklapati. Naprimjer, osoba s invaliditetom može istovremeno biti i povratnik, interno raseljena osoba može se suočavati i s ekonomskom nesigurnošću, a osoba izložena sukobu može također imati niži nivo mentalne dobrobiti ili izraženiji osjećaj marginalizacije.

Stoga se u ovom izvještaju „ranjive grupe“ ne posmatraju kao jedna homogena kategorija. Umjesto toga, poređenje se radi za više grupa identifikovanih u okviru SCORE indeksa za BiH za 2025. godinu, uključujući osobe koje nemaju dovoljno novca za hranu, interno raseljene, povratnike, osobe s invaliditetom (OSI), osobe s direktnim iskustvom sukoba i ispitanike koji su izrazito ranjivi, prema vlastitoj procjeni. Izvještaj ne nastoji obuhvatiti sve oblike ranjivosti u BiH. Nije bilo mogućnosti za detaljniju analizu određenih ranjivih i marginalizovanih grupa, poput LGBTQIA+ osoba i Roma, imajući u vidu da raspoloživi uzorci nisu bili dovoljno veliki za pouzdana poređenja na nivou grupa. Premda ovo nije sveobuhvatan prikaz svih mogućih oblika ranjivosti, baza podataka pruža bogatu osnovu za analizu, a analitički okvir je dovoljno rigorozan da omogući donošenje zaključaka relevantnih za politike o konkretnim grupama, utvrđivanje područja u kojima se one suočavaju s najizraženijim nepovoljnim položajem, područja u kojima se obrasci preklapaju te mogućih različitih prioriteta za intervencije.

SCORE indeks za BiH za 2025. godinu pruža okvir za sistematsko sagledavanje navedenih dinamika. Kao što je prikazano na Slici 1, analiza je strukturisana oko četiri analitičke dimenzije. Prva dimenzija obuhvata elemente socijalne kohezije koji čine okosnicu SCORE istraživanja. Njima se ispituju sklad između grupa, inkluzivni osjećaj pripadnosti, osjećaj napretka, podrška institucijama BiH i konstruktivno građansko djelovanje. Dimenzija sigurnosti i pristupa obuhvata ekonomsku sigurnost, ekonomske prilike, ličnu sigurnost, pristup lokalnim prostorima za građanske aktivnosti i aktivnosti u zajednici i pružanje usluga. Dimenzijom psihološke dobrobiti procjenjuju se mentalna dobrobit i agresivnost, dok dimenzija socijalne uključenosti obuhvata marginalizaciju i osjećaj nepravde prema vlastitoj grupi. U svojoj ukupnosti, ove četiri dimenzije omogućavaju da se u izvještaju procijeni ne samo da li se ranjive grupe suočavaju s nepovoljnijim materijalnim uslovima već i da li je ranjivost povezana sa slabijim osjećajem pripadnosti, manjim povjerenjem u institucije, smanjenim građanskim angažmanom, psihosocijalnim opterećenjem ili izraženijom percepcijom isključenosti i nepravednog postupanja.

1 Grupacija Ujedinjenih nacija za održivi razvoj (UNSDG), Leave No One Behind – temeljno, transformativno obećanje Agende za održivi razvoj do 2030. godine.
Dostupno na: https://unsdg.un.org/2030-agenda/universal-values/leave-no-one-behind

2 Alwang, J., Siegel, PB, & Jørgensen, SL (2001). Vulnerability: A view from different disciplines.
Diskusijski dokument o socijalnoj zaštiti br. 0115. Svjetska banka.

Izvještaj također razmatra stavove prema ranjivim i/ili manjinskim grupama. Iako je razumijevanje potreba i iskustava ranjivih populacija ključno, unapređenje njihove kvalitete života također ovisi o širem društvenom okruženju u kojem žive. Negativni stavovi, predrasude i društvena netolerancija mogu intenzivirati isključenost, ograničiti mogućnosti za učešće i doprinijeti osjećajima marginalizacije. Stoga, ispitivanje nivoa društvene tolerancije pruža važan uvid u stepen u kojem su različite grupe prihvaćene unutar društva. Pomaže u utvrđivanju prioriteta za intervencije usmjerene na podsticanje inkluzivnije i kohezivnije BiH.

Izvještaj je strukturisan na sljedeći način. Prvo poglavlje konceptualizira ranjivost i objašnjava na koji način se identifikuju ranjive grupe prema SCORE indeksu za BiH za 2025. godinu.
Drugo poglavlje donosi komparativnu analizu ranjivih grupa u četiri analitičke dimenzije, dok treće poglavlje ispituje stavove šireg društva prema ranjivim i manjinskim grupama. Četvrto poglavlje daje sažetak glavnih zaključaka, uz osvrt na implikacije politika i programa. Sveukupno, izvještaj ima za cilj da pomogne u razumijevanju ranjivosti u BiH u svim njegovim aspektima. Umjesto pretpostavke da se sve ranjive grupe

Slika 1. Analitički okvir s dimenzijama, indikatorima i strateškom relevantnošću.

Analitička dimenzija	Indikatori	Strateški značaj / obrazloženje
Ključni elementi socijalne kohezije	• Sklad između grupa • Inkluzivni osjećaj pripadnosti • Osjećaj napretka • Podrška institucijama • Konstruktivno građansko djelovanje	Obuhvata opće obrasce socijalne kohezije i omogućava direktno poređenje s glavnim analitičkim okvirom SCORE indeksa.
Sigurnost i pristup	• Ekonomska sigurnost • Ekonomske prilike • Lična sigurnost • Pristup lokalnim prostorima za građanske aktivnosti i aktivnostima u zajednici • Pružanje usluga	Utvrđuje strukturne nejednakosti i razlike u pristupu resursima i sigurnosti kako bi se pružile informacije za ciljano kreiranje politika usmjerenih na smanjenje nejednakosti.
Psihološka dobrobit	• Mentalna dobrobit • Agresivnost	Pruža uvid u percepcije i emocionalna stanja koja utječu na stavove, ponašanje i angažman.
Socijalna uključenost	• Marginalizacija • Osjećaj nepravde prema vlastitoj grupi	Ukazuje na razlike u uključenosti i učešću, koje su posebno relevantne za ranjive ili marginalizirane grupe.

U tom kontekstu, izvještaj nastoji odgovoriti na sljedeća istraživačka pitanja:

- **Po čemu se ranjive grupe razlikuju od opće populacije u ključnim analitičkim dimenzijama i u kojim područjima su te razlike najizraženije?**
- **Koliko su građani u BiH tolerantni prema ranjivim i/ili manjinskim grupama, a koje grupe stanovništva izražavaju niži nivo društvene tolerancije?**

suočavaju s istim preprekama izvještaj utvrđuje gdje su rizici najizraženiji, koje su grupe najviše pogođene i koje dimenzije ranjivosti zahtijevaju ciljanu pažnju te na taj način doprinosi široj bazi utemeljenih nalaza za politike i programe usmjerene na jačanje uključenosti, dostojanstva, sigurnosti, dobrobiti i socijalne kohezije u BiH.

Metodologija

Istraživanje prema SCORE indeksu provedeno je u Bosni i Hercegovini u tri ciklusa, 2014, 2020. i 2025. godine, čime je osigurano preko deset godina podataka o socijalnoj koheziji, odnosima između grupa, građanskim stavovima i otpornosti. Predmetni izvještaj se prvenstveno temelji na trećem i najnovijem ciklusu istraživanja, provedenom tokom 2025. i 2026. godine u partnerstvu sa SeeD-om i Prism Researchom.
Prikupljanje podataka za istraživanje iz 2025. godine odvijalo se primarno tokom novembra i decembra 2025. godine, dok je dio podataka prikupljen i u januaru i februaru 2026. godine putem intervjua licem u lice, uz korištenje kompjuterski podržanog ličnog anketiranja (CAPI). Terensko istraživanje proveo je Prism Research iz Sarajeva koristeći aplikaciju SurveyToGo. U februaru 2026. godine Prism Research je također proveo fokus grupe kao komplementarnu kvalitativnu komponentu s ciljem pružanja dodatne osnove za tumačenje odabranih nalaza i preciznijeg usmjeravanja naprednih analiza.

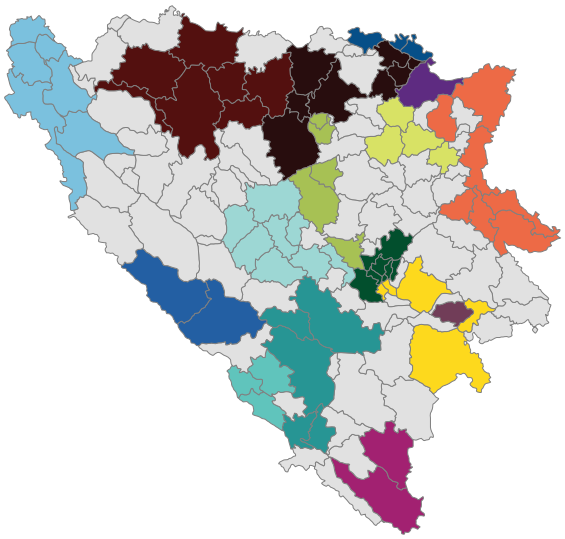
Pristup uzorkovanju

Strategija uzorkovanja temeljena je na podacima Popisa stanovništva Bosne i Hercegovine iz 2013. godine i procjenama stanovništva Prism Researcha. Uzorak je osmišljen tako da bude nacionalno reprezentativan za stanovništvo Bosne i Hercegovine sa navršenih 18 i više godina, obuhvatajući urbana i ruralna područja i osiguravajući zastupljenost prema spolu, dobi, nacionalnoj pripadnosti, entitetima i regijama. Nacionalno reprezentativan uzorak obuhvatio je 3.170 ispitanika. Domaćinstva su odabrana korištenjem postupka slučajnog hoda, dok su ispitanici unutar domaćinstava odabrani korištenjem metode posljednjeg rođendana.
Studija je također obuhvatila dodatne uzorke u deset prioritetnih lokalnih samouprava i zajednica i to Brčko distrikt, Srebrenica, Teslić, Doboj, Prnjavor, Mostar, Stolac, Odžak, Jajce i Velika Kladuša. Dodatni uzorci su osmišljeni kako bi omogućili detaljniju analizu na lokalnom nivou u odabranim lokalnim samoupravama i zajednicama. Minimalna veličina uzorka na svakoj lokaciji dodatnog istraživanja iznosila je 110 popunjenih upitnika. Kombinovani skup podataka, uključujući i nacionalno reprezentativni uzorak i dodatne intervjue, obuhvatio je 3.800 ispitanika. Odabir domaćinstava slijedio je isti postupak slučajnog hoda, a ispitanici su odabrani korištenjem metode posljednjeg rođendana.

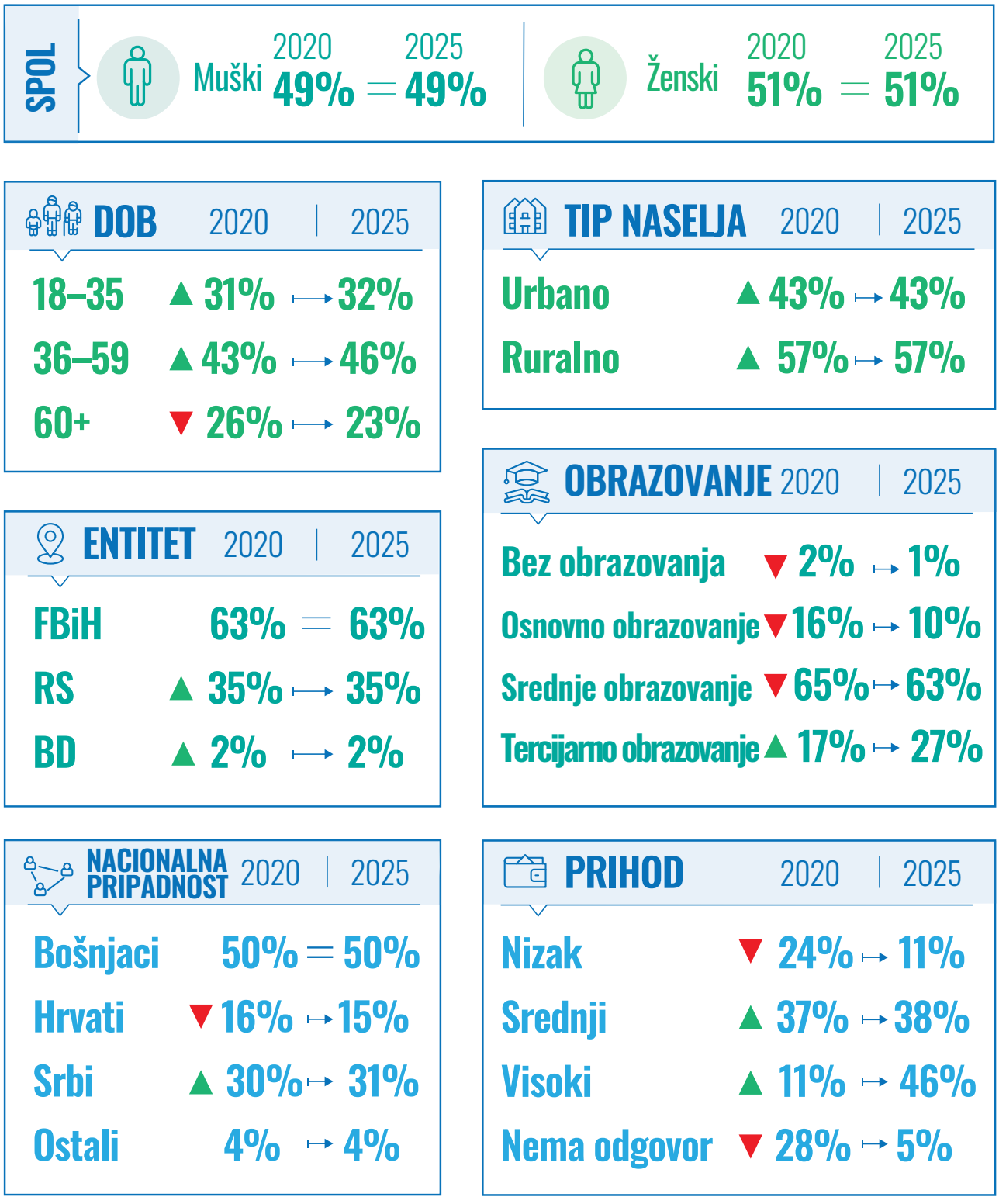
Osim ako nije drugačije navedeno, nalazi predstavljeni u ovom izvještaju temelje se na ponderisanom nacionalno reprezentativnom uzorku od 3.170 ispitanika. Dodatni podaci iz proširenog uzorka koriste se isključivo kada je izričito navedeno da se analiza odnosi na lokalni nivo ili na određenu lokalnu samoupravu i ne treba ih tumačiti kao dio nacionalnog uzorka, osim ako je to jasno drugačije naznačeno.
Podaci ankete su ponderisani prema dobi, spolu, etničkoj pripadnosti i vrsti naselja, u skladu s dostupnim podacima iz Popisa stanovništva iz 2013. godine, uz zadržavanje proporcionalne distribucije ispitanika po kantonima/regijama i, posljedično, po entitetima. Na nacionalnom nivou, margina greške uzorkovanja je ispod ±2%. Na nivou entiteta, margina greške je približno ±3%, dok za Brčko distrikt iznosi približno ±9%.

Izvještaj uključuje odabrana poređenja s prethodnim istraživanjem prema SCORE indeksu provedenim između oktobra 2019. i marta 2020. godine. Navedeno istraživanje je također provela kompanija Prism Research koristeći CAPI intervjue licem u lice i uključivalo je nacionalno reprezentativan uzorak od 3.637 ispitanika. Ciklusi istraživanja iz 2020. i 2025. godine slijedili su usporedive principe uzorkovanja i ponderisanja, pri čemu su oba istraživanja ponderisana korištenjem Popisa stanovništva Bosne i Hercegovine iz 2013. godine kao ključne demografske referentne tačke, a čime se jača usporedivost procjena na nivou cijele zemlje u dva ciklusa istraživanja.
Slike 2. i 3. pružaju više detalja o lokacijama uzorkovanja i demografskoj distribuciji uzorka.

Slika 2. Mapa lokalnih samouprava u kojima je studija provedena 2020. i 2025. godine

Slika 3. Demografski profil ispitanika

Metodologija

Tumačenje SCORE indeksa

SCORE indeks za Bosnu i Hercegovinu za 2025. godinu kvantificira društvene pojave pomoću indikatora zasnovanih na pitanjima iz SCORE istraživanja. Korištenje više pitanja za kreiranje jednog indikatora omogućava pouzdano mjerenje određene pojave iz različitih perspektiva. Vrijednosti svakog indikatora kreću se od 0 do 10, pri čemu 0 označava potpuno odsustvo određene pojave kod pojedinca, na određenom području ili u društvu, dok 10 označava njenu snažnu prisutnost. Mape intenziteta, poput ove prikazane u nastavku, pokazuju vrijednost koju je za dati indikator ostvario svaki entitet u našem uzorku.

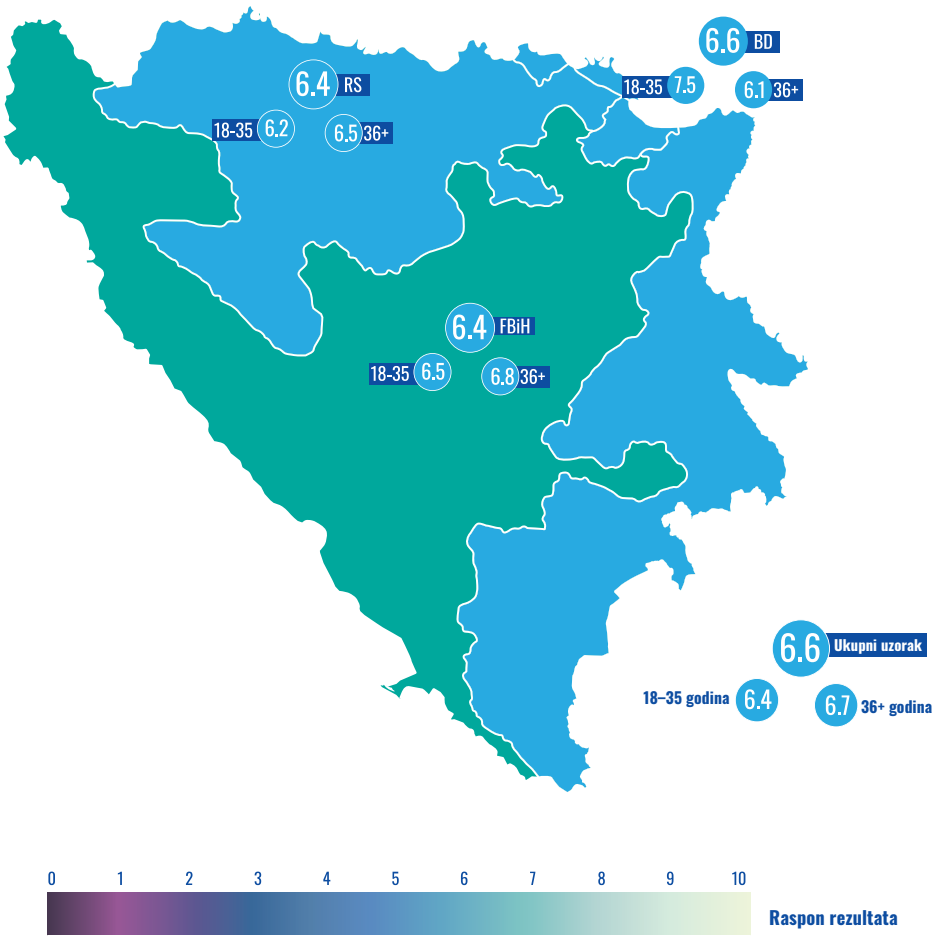
Na primjer, ovdje prikazani indikator Inkluzivni građanski identitet mjeri se pomoću tri pitanja, na skali od 0 („Uopće se ne slažem“) do 4 („U potpunosti se slažem“).

U kojoj mjeri se slažete ili ne slažete sa sljedećim tvrdnjama?

1. Kada je riječ o svim etničkim grupama u BiH, više je stvari koje nas ujedinjuju nego koje nas razdvajaju.
2. Smatram da bismo trebali pronaći zajednički identitet koji uključuje Srbe, Bošnjake, Hrvate i sve stanovnike BiH.
3. Različite etničke grupe u BiH dijele zajedničku širu kulturu i način života.

Stavke ove skale zatim se zbrajaju i preračunavaju na skalu od 0 do 10 kako bi se dobile vrijednosti prikazane na mapi u nastavku, prema sljedećoj formuli: (Q1+Q2+Q3)* 10/12

Inkluzivni građanski identitet

Konceptualizacija ranjivosti

Konceptualizacija ranjivosti

Predmetni izvještaj konceptualizuje ranjivost kroz dvije komplementarne perspektive. Prva se temelji na specifičnim karakteristikama grupe obuhvaćenim prema SCORE indeksu za BiH u 2025. godini, kao što su ekonomske teškoće, status raseljene osobe, status povratnika, invaliditet i direktna izloženost sukobu. Druga se zasniva na samoidentifikaciji, obuhvatajući da li ispitanici sebe doživljavaju kao pripadnike ranjive ili marginalizovane grupe u vlastitoj zajednici. Kombinacija ova dva aspekta omogućava ispitivanje kako vanjski prepoznatljivih oblika ranjivosti, tako i subjektivnog osjećaja ranjivosti samih ljudi.

Ova razlika je važna jer se ranjivost ne može uvijek prepoznati isključivo na osnovu demografskih kategorija. Neke osobe mogu pripadati grupama koje se uobičajeno smatraju ranjivim, ali se same ne moraju identifikovati kao ranjive. Druge možda ne pripadaju niti jednoj od unaprijed definisanih kategorija korištenih u analizi, ali se ipak mogu osjećati isključeno, marginalizovano ili nedovoljno zaštićeno u svojoj zajednici.

Stoga se u izvještaju koriste i mjere zasnovane na pripadnosti određenim grupama i mjere zasnovane na samoidentifikaciji kako bi se bolje razumjelo na koji način je ranjivost raspoređena među stanovništvom i njeno preplitanje sa socijalnom kohezijom, sigurnošću, pristupom, dobrobiti i uključenošću.

Nacionalno reprezentativni uzorak SCORE indeksa za BiH za 2025. godine obuhvata 3.170 ispitanika. U okviru ovog uzorka, izvještaj se fokusira na više grupa za koje postoji dovoljna analitička osnova za poređenje s ukupnim uzorkom. Ove grupe prikazane su na slici u nastavku. Budući da grupa ispitanika koji su naveli da nemaju novca za hranu obuhvata 90 ispitanika, za procjene koje se odnose na ovu podgrupu navedeni [3]su intervali pouzdanosti. Intervali pouzdanosti označavaju raspon vrijednosti unutar kojeg se vjerovatno nalazi procijenjena vrijednost za populaciju. Za procjene izražene u procentima navedeno je opće pravilo za približnu marginu greške pri različitim nivoima iskazanog procenta, dok su za prosječne vrijednosti navedeni tačni intervali pouzdanosti.

Slika 4. Grupe ranjivosti uvrštene u analizu, njihov udio u ukupnom uzorku, broj ispitanika (N) i konceptualno obrazloženje za uključivanje.

Grupa ranjivosti	Udio u ukupnom uzorku	S	Konceptualna relevantnost
Nemaju novca za hranu	3%	90	Obuhvata teške ekonomske prilike i uskraćenost osnovnih materijalnih potreba.
Imaju novca za hranu, ali ne i za odjeću	13%	314	Obuhvata umjerene ekonomske prilike i ograničene resurse domaćinstva.
Interno raseljeni	9%	271	Obuhvata raseljenost povezanu sa sukobom i njene dugotrajne društvene i institucionalne posljedice. Kako bi se izbjeglo dvostruko računanje, interno raseljeni koji su se vratili analiziraju se u kategoriji „Povratnici".
Povratnici	12%	347	Obuhvata ranjivosti povezane s povratkom nakon raseljenja i reintegracijom. Povratnici se analiziraju bez ispitanika koji se sami identifikuju kao interno raseljene osobe.
Osobe s invaliditetom (OSI)	10%	271	Obuhvata ranjivost povezanu s invaliditetom i moguće prepreke u pogledu pristupa, sigurnosti, usluga i učešća u zajednici.
Direktno izloženi sukobu	26%	683	Obuhvata direktnu ličnu izloženost stradanjima povezanim sa sukobom, uključujući iskustva kao što su psihosocijalno zlostavljanje, fizičke povrede, seksualni napad, zatvaranje, deložacija ili drugi povezani oblici štete.

3 Margine greške pri nivou pouzdanosti od 95% za procjene među 90 ispitanika koji su naveli da nemaju novca za hranu:
- Procjene oko 50%: ±10 procentnih poena
- Procjene oko 25% ili 75%: ±9 procentnih poena
- Procjene oko 10% ili 90%: ±6 procentnih poena
- Procjene oko 5% ili 95%: ±5 procentnih poena

Kategorije ranjivosti se međusobno ne isključuju. Mnogi ispitanici pripadaju u više od jedne ranjive grupe, a ova preklapanja važna su za tumačenje nalaza. Osoba može biti ekonomski ranjiva i istovremeno direktno izložena sukobu; interno raseljena osoba može ujedno biti i osoba s invaliditetom; povratnik može također imati iskustvo direktne izloženosti stradanjima povezanim sa sukobom. Ova preklapanja znače da razlike uočene kod jedne grupe mogu djelimično odražavati kumulativne učinke drugih oblika ranjivosti. Slika 5. prikazuje preklapanje različitih grupa ranjivosti, pri čemu procenti označavaju udio ukupnog uzorka koji istovremeno pripada svakoj od prikazanih kombinacija ranjivosti.

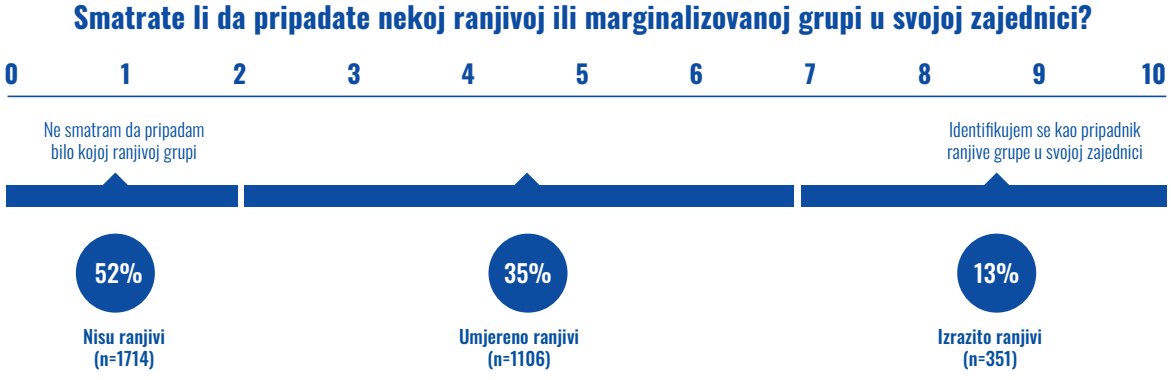
Najčešća preklapanja uključuju direktnu izloženost sukobu, koja je ujedno i najveća kategorija ranjivosti u analizi i obuhvata približno četvrtinu ukupnog uzorka. Kao što je prikazano na Slici 5, 4% ukupnog uzorka navodi i direktnu izloženost sukobu i invaliditet, dok 4% navodi i direktnu izloženost sukobu i nedostatak novca za hranu. Direktna izloženost sukobu preklapa se i sa statusom interno raseljene osobe i statusom povratnika, pri čemu svako od ovih preklapanja obuhvata 3% ukupnog uzorka. Ova preklapanja ukazuju na to da se stradanja povezana sa sukobom često prepliću s drugim dimenzijama ranjivosti, uključujući ekonomske poteškoće, invaliditet te raseljenost ili povratak.

Slika 5. Procenat preklapanja ranjivosti u ukupnom uzorku.

	Direktno izloženi sukobu	Nema novca za hranu	Ima novca za hranu, ali ne i za odjeću	Interno raseljeni	Osobe s invaliditetom	Povratnici
Direktno izloženi sukobu		1% (n=33)	3% (n=80)	4% (n=112)	4% (n=119)	3% (n=160)
Nema novca za hranu	1% (n=33)		0%	1% (n=16)	1% (n=15)	0%
Ima novca za hranu, ali ne i za odjeću	3% (n=80)	0%		1% (n=37)	1% (n=29)	2% (n=58)
Interno raseljeni	4% (n=112)	1% (n=16)	1% (n=37)		3% (n=81)	0%
Osobe s invaliditetom	4% (n=119)	1% (n=15)	1% (n=29)	3% (n=81)		1% (n=43)
Povratnici	3% (n=106)	0%	2% (n=58)	0%	1% (n=43)	

Pored unaprijed definisanih kategorija ranjivosti, u okviru SCORE indeksa za BiH za 2025. godinu, ispitanici su upitani da li smatraju da pripadaju ranjivoj ili marginalizovanoj grupi u svojoj zajednici. Ispitanici su odgovarali na skali od 0 do 10, pri čemu 0 znači „Ne smatram da pripadam bilo kojoj ranjivoj grupi“, a 10 „Identifikujem se kao pripadnik ranjive grupe u svojoj zajednici“. Slika u nastavku prikazuje procenat i broj ispitanika u uzorku prema različitim nivoima samoprocijenjene ranjivosti, grupisanim u tri kategorije: nisu ranjivi, umjereno ranjivi i izrazito ranjivi.

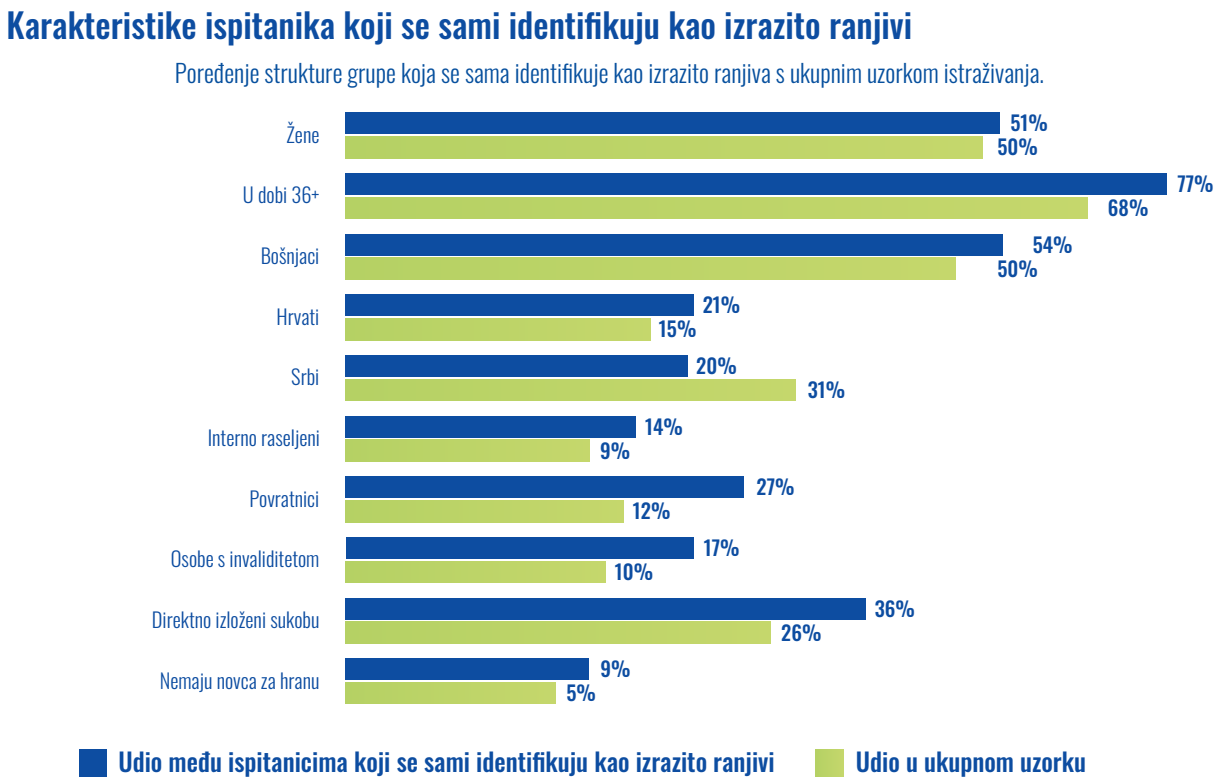
Slika 6. Raspodjela ispitanika prema statusu ranjivosti na osnovu vlastite procjene.

Mjera samoidentifikacije, odnosno, vlastite procjene, također pomaže u utvrđivanju da li unaprijed definisane ranjive grupe češće sebe percipiraju kao izrazito ranjive. U ukupnom uzorku, 13% ispitanika se identifikuje kao izrazito ranjivo, s ocjenom većom od 7 od 10, dok se 35% identifikuje kao umjereno ranjivo s ocjenom između 2 i 7, a 52% nije ranjivo, s ocjenom ispod 2 od 10. Slika u nastavku daje ilustraciju društvenog profila tri samoprocijenjene kategorije ranjivosti u BiH.

Naime, premda čine 12% ukupnog uzorka, predstavljaju 27% ispitanika koji se sami identifikuju kao izrazito ranjivi. Slično tome, ispitanici koji su bili direktno izloženi sukobu čine 26% ukupnog uzorka, ali 36% grupe izrazito ranjivih. Osobe u dobi od 36 i više godina također su zastupljenije u ovoj grupi, čineći 77% izrazito ranjivih u poređenju sa 68% ukupnog uzorka. Isto vrijedi i za osobe s invaliditetom, koje čine 17% grupe izrazito ranjivih, ali tek 10% ukupnog uzorka.

Slika 7. Procenat ispitanika koji se sami identifikuju kao izrazito ranjivi u poređenju sa ukupnim uzorkom iz istraživanja

Ovi obrasci pokazuju da je subjektivna ranjivost povezana, ali ne i identična, sa unaprijed definisanim sociodemografskim kategorijama ranjivosti. Iako je kod ispitanika koji pripadaju unaprijed definisanim kategorijama ranjivosti vjerovatnije nego u ukupnom uzorku da će se sami identifikovati kao izrazito ranjivi, neke osobe koje se same identifikuju kao ranjive možda ne pripadaju glavnim unaprijed definisanim kategorijama ranjivosti, i obratno.

Ovaj profil ukazuje na to da ranjivost na osnovu vlastite procjene nije ravnomjerno raspoređena među stanovništvom. Posebno se izdvajaju povratnici.

Ovi obrasci su značajni s obzirom na to da povratnici, osobe s invaliditetom i osobe starije životne dobi pripadaju grupama koje su mogle iskusiti dugoročne posljedice sukoba iz perioda 1992. do 1995. godine, bilo kroz direktnu izloženost, raseljenost ili trajne društvene i ekonomske posljedice postkonfliktnog konteksta.

Istovremeno, nisu sve grupe koje su brojno zastupljene u stanovništvu nesrazmjerno zastupljene među onima koji se identifikuju kao izrazito ranjivi. Naprimjer, žene čine 51% grupe izrazito ranjivih i 50% ukupnog uzorka, što ukazuje na to da rod sam po sebi ne objašnjava percipiranu ranjivost.

Komparativna analiza ranjivih grupa

Komparativna analiza ranjivih grupa

Naredno poglavlje razmatra na koji načine se različite ranjive grupe, u poređenju s ukupnim uzorkom, razlikuju u okviru četiri analitičke dimenzije izvještaja, s ciljem pružanja informacija za programe socijalne kohezije u BiH, kao i za intervencije usmjerene na osnaživanje ranjivih grupa i odgovaranje na njihove specifične potrebe.

Dimenzija 1. Osnovni elementi socijalne kohezije

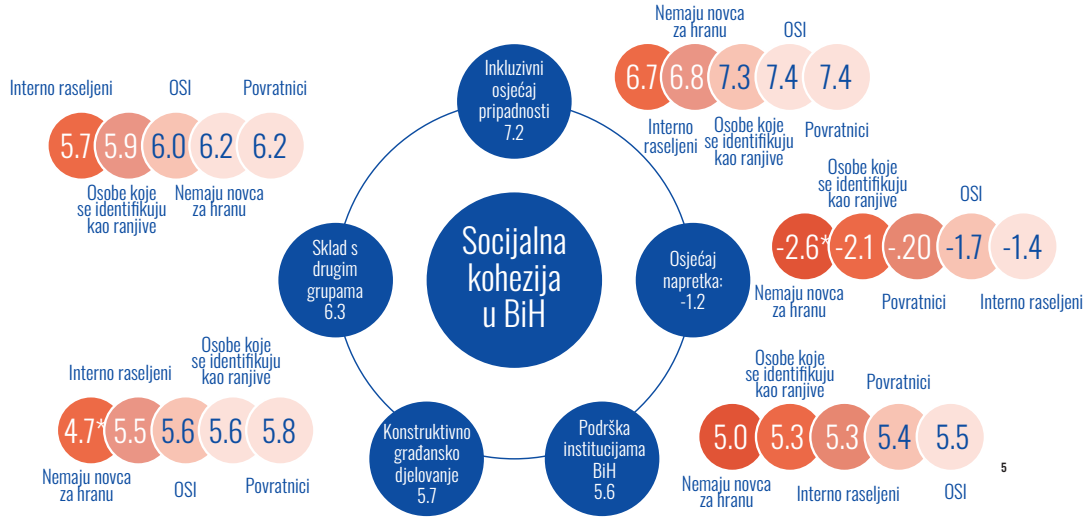
Socijalna kohezija u BiH konceptualizirana je kroz pet ključnih dimenzija i to sklad s drugim grupama, inkluzivni osjećaj pripadnosti, konstruktivno građansko djelovanje, podrška institucijama BiH i osjećaj napretka. Ovaj okvir zasnovan je kako na akademskoj literaturi tako i na opsežnim konsultacijama sa zainteresiranim stranama provedenim u okviru SCORE procesa.

Sklad s drugim grupama obuhvata povjerenje, percepciju prijetnje i spremnost na interakciju s pripadnicima različitih etničkih i društvenih grupa. Inkluzivni osjećaj pripadnosti odražava u kojoj se mjeri pojedinci poistovjećuju sa zajedničkim osjećajem pripadnosti BiH koji prevazilazi nacionalne ili regionalne podjele. Konstruktivno građansko djelovanje obuhvata građansku osviještenost, osjećaj građanske dužnosti i spremnost na doprinos zajednici i javnom životu.

Podrška institucijama BiH procjenjuje povjerenje u institucije na državnom nivou i percepciju njihovog legitimiteta. Istovremeno, osjećaj napretka mjeri percepciju o tome da li se zemlja kreće prema stabilnijoj, sigurnijoj i prosperitetnijoj budućnosti u socioekonomskom i sociopolitičkom smislu.

Slika 8. prikazuje razlike u ključnim dimenzijama socijalne kohezije između ukupnog uzorka i grupa ranjivosti analiziranih u ovom izvještaju. Posmatrano u cjelini, rezultati za ukupni uzorak pokazuju da je nivo socijalne kohezije u Bosni i Hercegovini u 2025. godini i dalje umjeren, pri čemu većina dimenzija bilježi vrijednosti iznad sredine skale, odnosno iznad 5 od mogućih 10. Inkluzivni osjećaj pripadnosti bilježi najvišu vrijednost, što ukazuje na to da je zajednički osjećaj pripadnosti Bosni i Hercegovini i dalje relativno snažan uprkos kontinuiranoj društvenoj i političkoj fragmentaciji. Sklad s drugim grupama, podrška institucijama BiH i konstruktivno građansko djelovanje uglavnom ostaju stabilni i na umjerenom nivou. Jedini jasan izuzetak jeste osjećaj napretka, čija je vrijednost znatno niža nego kod ostalih dimenzija, što odražava širi pesimizam u pogledu socioekonomskog i sociopolitičkog pravca razvoja zemlje. Za detaljniju analizu elemenata socijalne kohezije, uključujući šire trendove tokom vremena, vidjeti Izvještaj o trendovima i promjenama SCORE indeksa za BiH za 2025. godinu.[4]

Slika 8. Pregled elemenata socijalne kohezije i ključnih područja u kojima se ranjive grupe razlikuju. Zvjezdica (*) označava grupe koje se statistički značajno razlikuju od ukupnog uzorka, uz veličinu efekta Cohenov d > 0,4.

*Grupe koje se statistički značajno razlikuju od ostatka ukupnog uzorka, sa veličinom efekta Cohenov d > 0,4.

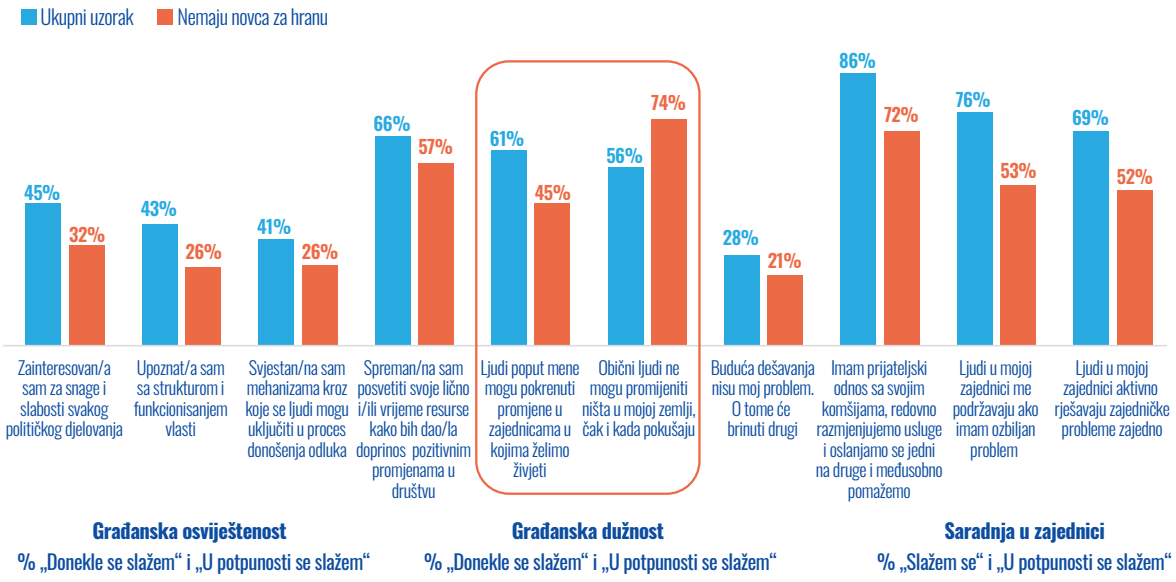
4 SeeD i UNDP. (2025). SCORE indeks: Metodološki okvir. Dostupno na: https://www.undp.org/bosnia-herzegovina/publications/social-cohesion-bosnia-and-herzegovina

5 95% intervali pouzdanosti za prosječne vrijednosti među 90 ispitanika koji su naveli da nemaju novca za hranu:
- Inkluzivna pripadnost: 95% CI = 6,3 – 7,2
- Osjećaj napretka: 95% CI = -3,3 – -1,9
- Podrška institucijama BiH: 95% CI = 4,5 – 5,4
- Konstruktivno građansko djelovanje: 95% CI = 4,4 – 5,0
- Sklad s drugim grupama: 95% CI = 5,7 – 6,6

Kada se podaci raščlane prema grupama ranjivosti, ne postoje statistički značajne razlike u pogledu sklada s drugim grupama, inkluzivnog osjećaja pripadnosti ili podrške institucijama BiH u odnosu na ukupni uzorak, što ukazuje na to da se tri od pet aspekata socijalne kohezije obuhvaćenih analizom ne razlikuju značajno u zavisnosti od statusa ranjivosti. Međutim, nepostojanje statistički značajnih razlika ne treba tumačiti kao dokaz da ranjive i neranjive grupe socijalnu koheziju doživljavaju na isti način, jer slične ukupne vrijednosti mogu odražavati različite prepreke, iskustva ili razloge za davanje određenih odgovora. Iz perspektive programiranja, navedeno ukazuje na to da intervencije usmjerene na ove aspekte socijalne kohezije ne moraju nužno imati različite opće ciljeve u zavisnosti od statusa ranjivosti, ali njihova provedba treba biti prilagođena različitim preprekama s kojima se ranjive grupe suočavaju. Na primjer, osobama s invaliditetom, osobama koje žive u siromaštvu, povratnicima i raseljenim osobama mogu biti potrebne pristupačne informacije, finansijski dostupne mogućnosti za učešće, podrška u prevozu ili prilagođene aktivnosti informisanja i uključivanja. Intervencije bi stoga trebale uzeti u obzir i druge relevantne društvene podjele utvrđene u nalazima SCORE istraživanja, uključujući geografsku pripadnost, nacionalnu pripadnost, rod, dob i njihova preklapanja, uz istovremeno odgovaranje na specifične socioekonomske izazove s kojima se suočavaju ranjive grupe.

Dva elementa socijalne kohezije kod kojih se javljaju statistički značajne razlike jesu konstruktivno građansko djelovanje i osjećaj napretka. Kod obje dimenzije jedina grupa koja bilježi statistički značajno niže vrijednosti i od ukupnog uzorka i od svih ostalih grupa ranjivosti jesu ispitanici suočeni s teškom ekonomskom ranjivošću, definisani kao oni koji navode da nemaju dovoljno novca za hranu. Analiza pojedinačnih indikatora koji čine ove dimenzije pruža bolji uvid u obrasce koji stoje iza ovih nižih vrijednosti i pomaže u utvrđivanju mogućih polazišta za programe socijalne kohezije usmjerene na ekonomski ranjive osobe.

Slika 9. Učestalost indikatora u okviru konstruktivnog građanskog djelovanja (građanska osviještenost, građanska dužnost i saradnja u zajednici) za ukupni uzorak i ispitanike koji su naveli da nemaju novca za hranu.

- Osjećaj napretka: 95% CI = -3,3 – -1,9
- Podrška institucijama BiH: 95% CI = 4,5 – 5,4
- Konstruktivno građansko djelovanje: 95% CI = 4,4 – 5,0
- Sklad s drugim grupama: 95% CI = 5,7 – 6,6

Kada je riječ o konstruktivnom građanskom djelovanju, ekonomski ranjivi ispitanici dosljedno bilježe niže vrijednosti u okviru sva tri indikatora: građanske osviještenosti, građanske dužnosti i saradnje u zajednici. Slika 9. prikazuje učestalost odgovora za svaki od ovih indikatora. Najveće razlike javljaju se kod građanske dužnosti. Premda ekonomski ranjivi ispitanici i dalje pokazuju relativno visoku spremnost da doprinesu pozitivnim promjenama, znatno je manje vjerovatno da smatraju da mogu utjecati na promjene. Manje od polovine (45%) slaže se da ljudi poput njih mogu nešto promijeniti u svojim zajednicama, u poređenju sa 61% ukupnog uzorka. Istovremeno, gotovo 74% ekonomski ranjivih ispitanika smatra da obični ljudi ne mogu ništa promijeniti u zemlji, čak i kada bi pokušali. U svojoj ukupnosti, ovi nalazi ukazuju na to da ekonomski ranjive osobe, iako zadržavaju osjećaj odgovornosti i spremnost da doprinesu, znatno rjeđe osjećaju da imaju mogućnost pretočiti te namjere u konkretno djelovanje.

Ovaj nalaz je važno posmatrati i u kontekstu rezultata koji se odnose na građansku osviještenost. Ekonomski ranjivi ispitanici navode znatno niži nivo upoznatosti sa strukturom i funkcionisanjem vlasti, kao i s mehanizmima putem kojih se građani mogu uključiti u donošenje odluka. Niži nivo građanske osviještenosti stoga može djelimično objasniti njihov slabiji osjećaj sposobnosti djelovanja, jer ograničeno poznavanje institucionalnih procesa i mogućnosti za učešće može umanjiti uvjerenje da mogu utjecati na odluke koje se tiču njihovih zajednica. Međutim, sama informisanost ne određuje učešće niti percipiranu sposobnost djelovanja. Materijalne prepreke, uključujući nedostatak novca, prevoza, vremena i digitalnog pristupa, kao i ograničeno povjerenje u institucije i rodne nejednakosti, mogu ograničiti učešće čak i kada ljudi razumiju kako proces donošenja odluka funkcioniše.

Sličan obrazac može se uočiti i kod saradnje u zajednici. Iako većina ekonomski ranjivih ispitanika navodi da ima prijateljske odnose sa svojim komšijama, manje je vjerovatno da će, u poređenju s ukupnim uzorkom, smatrati da ljudi u njihovim zajednicama zajednički djeluju kako bi odgovorili na zajedničke izazove. Samo 53% smatra da ljudi u njihovoj zajednici pružaju podršku jedni drugima kada se suoče s ozbiljnim problemom, u poređenju sa 76% ukupnog uzorka, što ukazuje na to da, premda međuljudski odnosi na lokalnom nivou ostaju relativno pozitivni, ekonomski ranjive osobe percipiraju niži nivo kolektivnog djelovanja i podrške u zajednici, što može dodatno pojačati osjećaj ograničene sposobnosti djelovanja.

Posmatrani objedinjeno, ovi nalazi ukazuju na to da bi programi socijalne kohezije usmjereni na jačanje konstruktivnog građanskog djelovanja trebali posvetiti veću pažnju ekonomski ranjivim osobama. Intervencije kojima se unapređuje građanska osviještenost, bolje razumijevanje načina na koje građani mogu utjecati na donošenje odluka i stvaraju mogućnosti za kolektivno djelovanje mogu pomoći da se postojeća spremnost na doprinos pretoči u konkretno građansko učešće.

Drugi element kod kojeg ekonomski ranjive grupe bilježe niže vrijednosti jeste osjećaj napretka. Sa vrijednošću od −2,6, u poređenju sa −1,2 na nivou ukupnog uzorka, ekonomski ranjive osobe percipiraju izraženije pogoršanje ključnih socioekonomskih i sociopolitičkih pitanja u BiH tokom proteklih pet godina. Kao što je prikazano na Slici 10, niže vrijednosti osjećaja napretka među ispitanicima suočenim s teškom ekonomskom ranjivošću odražavaju se u dosljedno negativnijim procjenama promjena u nizu društvenih pitanja. Međutim, najveće razlike koncentrisane su na aspekte svakodnevnog života i ekonomske dobrobiti, što ukazuje na to da ispitanici koji se suočavaju s najvećim finansijskim poteškoćama percipiraju pogoršanje ne samo vlastitih životnih okolnosti već i širih uslova koji oblikuju kvalitetu njihovog života. Najizraženija razlika odnosi se na ukupnu kvalitetu života. Naime, 69% ispitanika koji navode da nemaju dovoljno novca za hranu smatra da se kvaliteta života pogoršala, u poređenju sa 44% ukupnog uzorka. Slično tome, većina smatra da se mogućnost zarađivanja za život pogoršala od 2020. godine.

Slika 10. Učestalost odgovora za osjećaj napretka (% „Donekle se pogoršalo“ + „Znatno se pogoršalo“) za ukupni uzorak i ispitanike koji su naveli da nemaju novca za hranu.

	Ukupni uzorak	Nemaju novca za hranu
Lokalna infrastruktura	25%	18%
Poštivanje prava žena	35%	34%
Lična sigurnost	37%	38%
Poštivanje ljudskih prava	34%	42%
Kvaliteta zdravstvenih usluga	36%	43%
Kvaliteta obrazovanja	30%	46%
Odnosi između različitih etničkih grupa	46%	49%
Stabilnost na Balkanu	46%	50%
Povjerenje među ljudima	46%	51%
Sposobnost zarađivanja za život	36%	53%
Govor mržnje i narativi podjela	49%	60%
Ukupna kvaliteta života	44%	69%

Dimenzija 2. Sigurnost i pristup

Dimenzija sigurnosti i pristupa razmatra osnovne uslove neophodne za dostojanstven život, uključujući ekonomsku sigurnost, ekonomske prilike, ličnu sigurnost, pristup prostorima u zajednici i pružanje usluga. Slika u nastavku prikazuje razlike u indikatorima sigurnosti i pristupa između svake grupe ranjivosti i ukupnog uzorka. Nalazi u cjelini ukazuju na to da se ispitanici suočeni s teškim ekonomskim prilikama suočavaju s višestrukim izazovima u okviru ove dimenzije, uključujući niži nivo lične sigurnosti i ograničeniji pristup prostorima u zajednici. Pored toga, povratnici i ispitanici koji se sami identifikuju kao ranjivi bilježe niži nivo ekonomske sigurnosti i rjeđe smatraju da se javne usluge pružaju efikasno.

Slika 11. Tabela vrijednosti za dimenziju sigurnosti i pristupa za ukupni uzorak i sve grupe ranjivosti. Istaknuta polja označavaju statistički značajne razlike u odnosu na ukupni uzorak.

Analitičke dimenzije	Indikatori	Ukupni uzorak	Nemaju novca za hranu	Direktno izloženi konfliktu	Povratnici	Interno raseljeni	Osobe s invaliditetom (OSI)	Osobe koje se identifikuju kao ranjiv
Sigurnost i pristup	Ekonomska sigurnost	5.6	3.2	5.3	4.9	5.1	5.1	4.7
	Ekonomske prilike	4.2	3.1	4.1	4.2	3.9	4.3	4.5
	Lična sigurnost	6.5	4.8	6.0	6.1	5.8	6.1	5.8
	Pristup lokalnim građanskim javnim prostorima	6.3	5.0	5.8	6.2	5.8	5.8	6.0
	Pružanje usluga	5.7	5.5	5.2	5.0	5.2	5.2	5.0

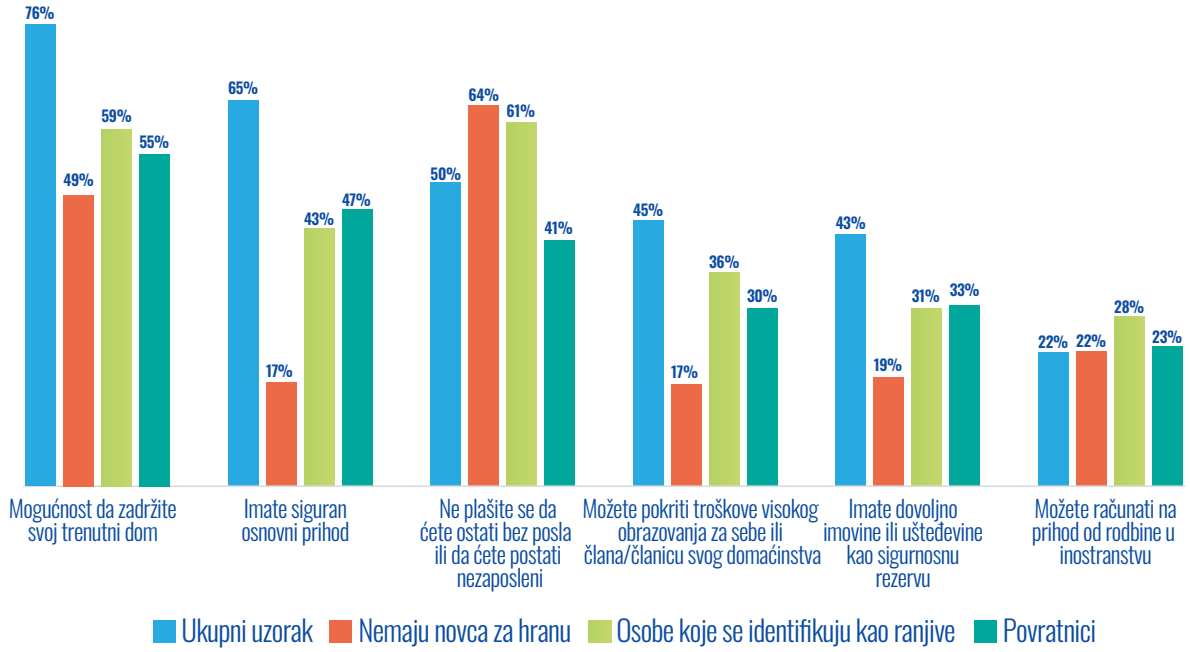
[6]

6 95% intervali pouzdanosti za prosječne vrijednosti među 90 ispitanika koji su naveli da nemaju novca za hranu:
• Ekonomska sigurnost: 95% CI = 2,8 – 3,6

U okviru ove dimenzije, ekonomska sigurnost, kojom se mjeri percipirana sposobnost pojedinaca da zadovolje svoje finansijske potrebe i nose se s ekonomskim pritiscima, a ne nivo njihovih prihoda, predstavlja jedan od indikatora kod kojeg više ranjivih grupa bilježi relativno niže vrijednosti, a slijedi ga pružanje usluga.

Premda je nivo ekonomske sigurnosti već relativno umjeren u ukupnom uzorku (5,6), vrijednosti padaju ispod sredine skale kod nekoliko grupa, uključujući povratnike, ispitanike koji se sami identifikuju kao ranjivi, kao i one koji navode da nemaju dovoljno novca za hranu. Slika 12. detaljnije prikazuje obrasce koji stoje iza ovih nižih vrijednosti, izdvajajući odgovore grupa koje se statistički značajno razlikuju od ukupnog uzorka.

Slika 12. . Učestalost odgovora za ekonomsku sigurnost (% „Da, donekle“ + „Da, u velikoj mjeri“) za ukupni uzorak, ispitanike koji navode da nemaju novca za hranu, osobe koje se identifikuju kao ranjive i povratnike.

Kod ispitanika suočenih s teškom ekonomskom oskudicom, najveće nesigurnosti odnose se na njihovu sposobnost da održe stabilnu finansijsku osnovu. Manje od jedne petine navodi da se osjeća dovoljno finansijski sigurno da ima siguran osnovni prihod, pokrije troškove visokog obrazovanja ili raspolaže dovoljnom ušteđevinom na koju se može osloniti u slučaju potrebe. Ovi nalazi ukazuju na to da ekonomska nesigurnost za ovu grupu prevazilazi svakodnevne finansijske poteškoće i uključuje nedostatak finansijske otpornosti i ograničene mogućnosti ulaganja u buduću socioekonomsku mobilnost.

Premda je strah od nezaposlenosti također posebno izražen među ispitanicima koji se suočavaju s teškom ekonomskom oskudicom (64%), razlika u odnosu na ukupni uzorak (50%) relativno je manja nego kod drugih indikatora, što ukazuje na to da je zabrinutost u pogledu stabilnog zaposlenja široko rasprostranjena među stanovništvom i nije svojstvena samo osobama suočenim s najtežim oblicima ekonomske ranjivosti.

Povratnici i ispitanici koji se sami identifikuju kao ranjivi također bilježe niži nivo ekonomske sigurnosti od ukupnog uzorka, iako je razlika manje izražena nego kod osoba suočenih s teškom ekonomskom oskudicom. Međutim, za razliku od potonje grupe, njihova nesigurnost nije koncentrisana na određene aspekte ekonomske dobrobiti. Umjesto toga, ove grupe bilježe dosljedno niže nivoe ekonomske sigurnosti kod gotovo svih pojedinačnih indikatora, što ukazuje na širi osjećaj finansijske nesigurnosti.

Zanimljivo je da sve grupe koje bilježe niži nivo ekonomske sigurnosti ne bilježe istovremeno i slabiji pristup ekonomskim prilikama (Slika 11). Zapravo, samo ispitanici suočeni s teškom ekonomskom oskudicom bilježe statistički značajno slabiji pristup mogućnostima za dostojanstveno zaposlenje, s prosječnom vrijednošću od 3,1, u poređenju sa 4,2 za ukupni uzorak.

Međutim, važno je napomenuti da prosječne vrijednosti ekonomskih prilika ostaju ispod sredine skale i u ukupnom uzorku i kod svih grupa ranjivosti, što ukazuje na to da pristup dostojanstvenom i zadovoljavajućem zaposlenju predstavlja izazov koji prevazilazi ekonomski ranjive grupe.
Ovaj obrazac dodatno je prikazan na Slici 13, koja predstavlja vrijednosti ekonomskih prilika u ukupnom uzorku prema različitim grupama prihoda. Iako ispitanici koji navode da nemaju dovoljno novca za hranu najlošije ocjenjuju mogućnosti zapošljavanja, čak ni oni koji mogu priuštiti i osnovne i druge potrebe ne smatraju da je lako pronaći zadovoljavajuće zaposlenje. Navedeno ukazuje na to da ograničene mogućnosti zapošljavanja predstavljaju širi strukturni izazov u Bosni i Hercegovini, pri čemu teška ekonomska oskudica dodatno produbljuje problem koji pogađa i širu populaciju.

Slika 13. Vrijednosti ekonomskih prilika za ukupni uzorak i grupe prema subjektivnoj procjeni siromaštva.

Koliko bi vam bilo teško pronaći odgovarajuće zaposlenje u vašoj lokalnoj sredini ako biste ga tražili?

Izazovi s kojima se suočavaju ispitanici koji navode da nemaju novca za hranu prevazilaze ekonomsku nesigurnost. Ova grupa bilježi i statistički značajno niži nivo lične sigurnosti, s prosječnom vrijednošću od 4,8, u poređenju sa 6,5 za ukupni uzorak. Kao što je prikazano na Slici 14, ispitanici suočeni s teškom ekonomskom oskudicom navode da se osjećaju manje sigurno u pogledu svih pojedinačnih indikatora lične sigurnosti.

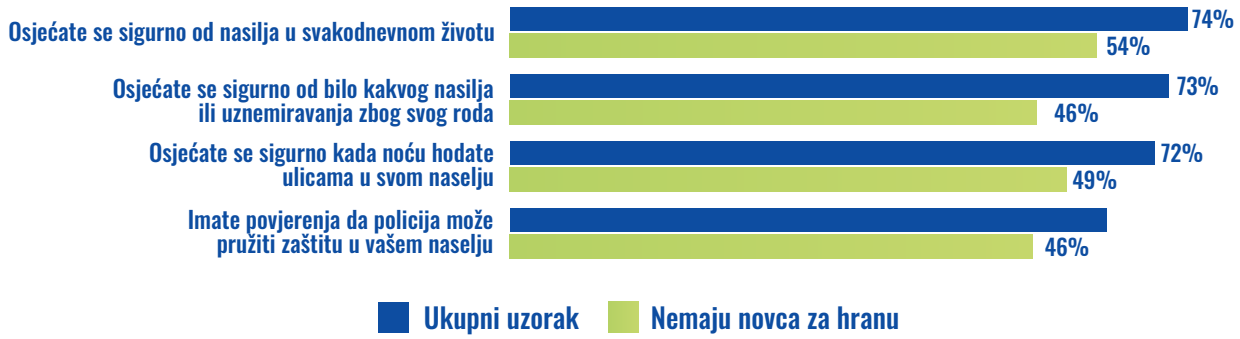
Posebno je izražena razlika u percepciji sigurnosti od uznemiravanja na osnovu roda. Manje od polovine ispitanika suočenih s teškom ekonomskom oskudicom navodi da se osjeća sigurno od uznemiravanja zbog svog roda, u poređenju sa 73% ukupnog uzorka.

S obzirom na veličinu ove razlike, povezanost između teške ekonomske oskudice i percipirane izloženosti riziku od rodno zasnovanog uznemiravanja zahtijeva dodatno istraživanje primjenom kvalitativnih metoda. Ova povezanost može odražavati i šire strukturne nejednakosti, budući da je teška ekonomska oskudica često povezana s nepovoljnijim uslovima stanovanja, uključujući lošije stambene uslove, nekvalitetnu javnu infrastrukturu, neadekvatnu uličnu rasvjetu i život u naseljima s višim stopama kriminala i nesigurnosti.

7 95% intervali pouzdanosti za srednje rezultate među 90 ispitanika koji su izjavili da nemaju novca za hranu: Ekonomske prilike: 95% CI = 2,4 – 3,8

8 Svjetska zdravstvena organizacija (2026). Nasilje nad ženama – Informativni list. Dostupno na: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women . UN Women (2020). Globalna vodeća inicijativa Sigurni gradovi i sigurni javni prostori za žene i djevojčice: Drugi međunarodni priručnik praksi. Dostupno na: https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/02/safe-cities-and-safe-public spacesinternational-compendium-of-practices-2.

Slika 14. Učestalost lične sigurnosti (% da, donekle + da, u velikoj mjeri) za ukupni uzorak i ispitanike koji navode da nemaju novca za hranu

Višestruki oblici ranjivosti s kojima se suočavaju ispitanici koji navode da nemaju dovoljno novca za hranu odražavaju se i u njihovom pristupu lokalnim prostorima za građanske aktivnosti i aktivnosti u zajednici. Kao što je prikazano na Slici 15, kod svih vrsta prostora u zajednici obuhvaćenih ovim indikatorom, od sportskih objekata i kulturnih centara do centara za mlade, ekonomski ranjivi ispitanici imaju oko 20% manju vjerovatnoću da će navesti da im je pristup jednostavan u poređenju s ukupnim uzorkom.

Ovaj nalaz posebno je značajan kada se posmatra u kontekstu nižeg nivoa konstruktivnog građanskog djelovanja zabilježenog među ekonomski ranjivim ispitanicima. Lokalni prostori za građanske aktivnosti i aktivnosti u zajednici pružaju važne mogućnosti za kolektivno djelovanjegrađansko učešće i angažman u zajednici. Ograničen pristup ovim prostorima stoga može smanjiti mogućnosti pojedinaca da svoju spremnost da doprinesu pretoče u konkretno građansko djelovanje.

Istovremeno, ovi nalazi otvaraju važna pitanja za buduća istraživanja. Ostaje nejasno da li slabiji pristup odražava neravnomjernu raspodjelu prostora u zajednici između različitih naselja, finansijske ili praktične prepreke korištenju postojećih objekata ili nedovoljnu informisanost o već dostupnim mogućnostima. Razumijevanje razloga koji stoje iza ovih razlika pomoglo bi u utvrđivanju ciljanijih i djelotvornijih programskih intervencija.

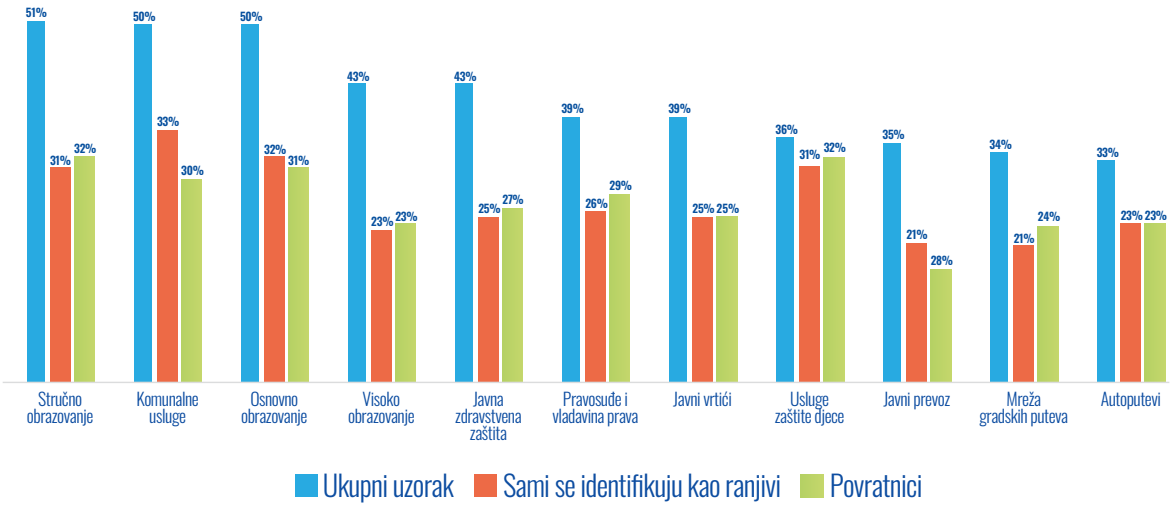
Slika 15. Učestalost pristupa lokalnim i građanskim prostorima (% Donekle lako dostupno + Vrlo dobro dostupno). za ukupni uzorak i ispitanike koji izvještavaju da nemaju novca za hranu

Posljednji indikator u okviru dimenzije sigurnosti i pristupa mjeri percepciju ispitanika o efikasnosti pružanja javnih usluga. U okviru ovog indikatora, ispitanici koji se sami identifikuju kao izrazito ranjivi i povratnici percipiraju niži nivo efikasnosti javnih usluga u poređenju s ukupnim uzorkom. Nasuprot tome, ispitanici suočeni s teškom ekonomskom oskudicom ne razlikuju se statistički značajno od ukupnog uzorka u pogledu ovog indikatora. Kao što je prikazano na Slici 16, ove razlike prisutne su u gotovo svim oblastima pružanja usluga, ali su najizraženije u obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti.

Obje grupe ocjenjuju efikasnost stručnog, osnovnog i visokog obrazovanja, kao i javne zdravstvene zaštite, znatno niže od ukupnog uzorka. S obzirom na ključnu ulogu koju ove usluge imaju u osiguravanju dugoročnih socioekonomskih prilika i dobrobiti, ovi nalazi ukazuju na to da se ispitanici koji se sami identifikuju kao ranjivi i povratnici, u poređenju s drugim grupama ranjivosti, suočavaju s većim poteškoćama kada je riječ o oslanjanju na javne institucije u zadovoljavanju svojih potreba.

Slika 16. Učestalost pružanja usluga (% Donekle efikasno + Vrlo efikasno) za ukupni uzorak, ispitanike koji se identifikuju kao ranjivi i povratnike

Važno ograničenje koje treba istaknuti u vezi s dimenzijom sigurnosti i pristupa jeste da ispitanici koji se sami identifikuju kao osobe s invaliditetom ne bilježe znatno niže nivoe ekonomske sigurnosti, lične sigurnosti, pružanja usluga ili pristupa lokalnim prostorima za građanske aktivnosti i aktivnosti u zajednici u odnosu na ukupni uzorak. S obzirom na dokumentovane strukturne prepreke s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom u Bosni i Hercegovini,[9] ovaj nalaz treba tumačiti s oprezom. Prije svega, ovi indikatori obuhvataju subjektivne percepcije, a ne objektivne nivoe pristupačnosti ili socioekonomske ugroženosti. Drugo, osobe s invaliditetom predstavljaju izrazito heterogenu grupu, a objedinjavanje odgovora ispitanika s različitim vrstama i stepenima invaliditeta može prikriti značajne nejednakosti unutar ove populacije.

U konačnici, anketna istraživanja domaćinstava mogu u manjoj mjeri obuhvatiti osobe s najtežim oblicima invaliditeta ili one koje žive u ustanovama, zbog čega uzorak možda ne odražava u potpunosti iskustva šire populacije osoba s invaliditetom.

Posmatrani u cjelini, nalazi ukazuju na to da se ranjivosti povezane sa sigurnošću i pristupom ne ispoljavaju jednako kod svih analiziranih grupa. Ispitanici suočeni s teškom ekonomskom oskudicom dosljedno bilježe najniže vrijednosti u okviru više indikatora, što ukazuje na to da ekonomske poteškoće prate i izazovi koji prevazilaze finansijsku nesigurnost, uključujući niži nivo lične sigurnosti, ograničeniji pristup prostorima u zajednici i slabiji percipirani osjećaj sposobnosti građanskog djelovanja.

9 Ujedinjene nacije u Bosni i Hercegovini. (2024). Analiza stanja u zemlji: Bosna i Hercegovina. Izvještaj navodi da se osobe s invaliditetom i dalje suočavaju sa značajnim preprekama za cjelovito učešće u društvu, uključujući prepreke u obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti i pristupačnosti. Dostupno na: Analiza stanja u zemlji: Bosna i Hercegovina 2024.

Nasuprot tome, povratnici i ispitanici koji se sami identifikuju kao ranjivi prvenstveno bilježe niže nivoe ekonomske sigurnosti i pružanja usluga, dok su ostali aspekti sigurnosti i pristupa uglavnom usporedivi s ukupnim uzorkom. U svojoj ukupnosti, ovi nalazi ukazuju na to da politike usmjerene na rješavanje ekonomske ranjivosti trebaju prepoznati da finansijske poteškoće često prate nepovoljni uslovi u više dimenzija dobrobiti, uz prilagođavanje intervencija specifičnim potrebama utvrđenim u svakoj od tih oblasti.

Dimenzija 3. Psihološka dobrobit

Pored odgovaranja na socioekonomske potrebe, jedan od prioriteta u izradi politika i programa je i dalje zadovoljavanje psiholoških potreba ranjivih grupa suočenih s višestrukim izazovima koji se međusobno preklapaju ostaje.[10]

Ova dimenzija omogućava utvrđivanje ranjivih grupa koje bilježe niže nivoe psihološke dobrobiti i naglašava važnost uključivanja psihosocijalne podrške u intervencije usmjerene na poboljšanje kvalitete njihovog života. Ukupno gledano, sve ranjive grupe bilježe niže vrijednosti mentalne dobrobiti, dok su vrijednosti agresivnosti uglavnom usporedive s ukupnim uzorkom, izuzev kod ispitanika koji su bili direktno izloženi sukobu. Navedeno ukazuje na to da se gotovo sve ranjive grupe suočavaju s psihološkim poteškoćama, dok su psihosocijalni izazovi izraženiji među osobama s direktnim iskustvom rata. Međutim, potrebna su dodatna istraživanja kako bi se bolje razumjeli faktori koji stoje iza ovih obrazaca. Slika 17. prikazuje vrijednosti dimenzije psihološke dobrobiti, poredeći ukupni uzorak sa svim grupama ranjivosti analiziranim u ovom izvještaju. Istaknuta polja označavaju statistički značajne razlike u odnosu na ukupni uzorak.

Slika 17. Tabela vrijednosti za dimenziju psihološke dobrobiti za ukupni uzorak i sve grupe ranjivosti. Istaknuta polja označavaju statistički značajne razlike u odnosu na ukupni uzorak.

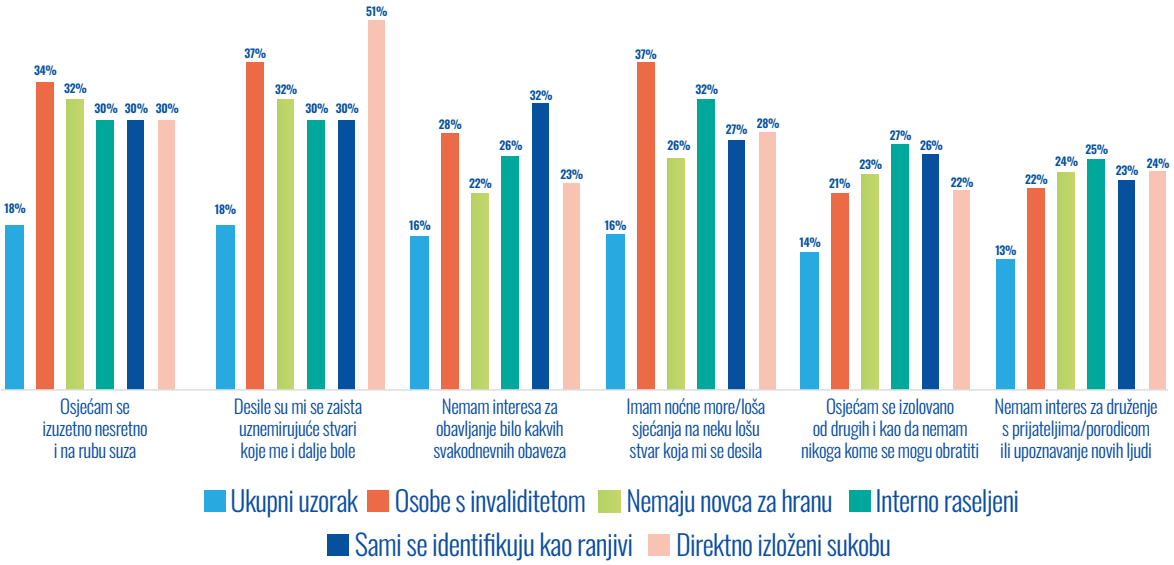
Analitička dimenzija	Indikatori	Ukupni uzorak	Nemaju novca za hranu	Direktno izloženi sukobu	Povratnici	Interno raseljeni	Osobe s invaliditetom	Sami se identifikuju kao ranjivi
Psihološka dobrobit	Mentalna dobrobit	7.7	6.5	6.6	7.4	6.5	6.3	6.5
	Agresivnost	2.5	2.3	3.5	2.8	3.3	3.3	3.1

[11]

10 Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP). (2022). Integrisanje mentalnog zdravlja i psihosocijalne podrške u izgradnju mira: Smjernice. New York: UNDP. Smjernice naglašavaju da zadovoljavanje psiholoških i psihosocijalnih potreba stanovništva pogođenog sukobom i ranjivih grupa treba biti sastavni dio izrade politika i programa, zajedno sa socioekonomskim i institucionalnim intervencijama.
Dostupno na: https://www.undp.org/publications/integrating-mental-health-and-psychosocial-support-peacebuilding

11 95% intervali pouzdanosti za prosječne vrijednosti među 90 ispitanika koji su naveli da nemaju novca za hranu:
- Mentalna dobrobit: 95% CI = 6,0 – 7,0
- Agresija: 95% CI = 1,8 –2,8

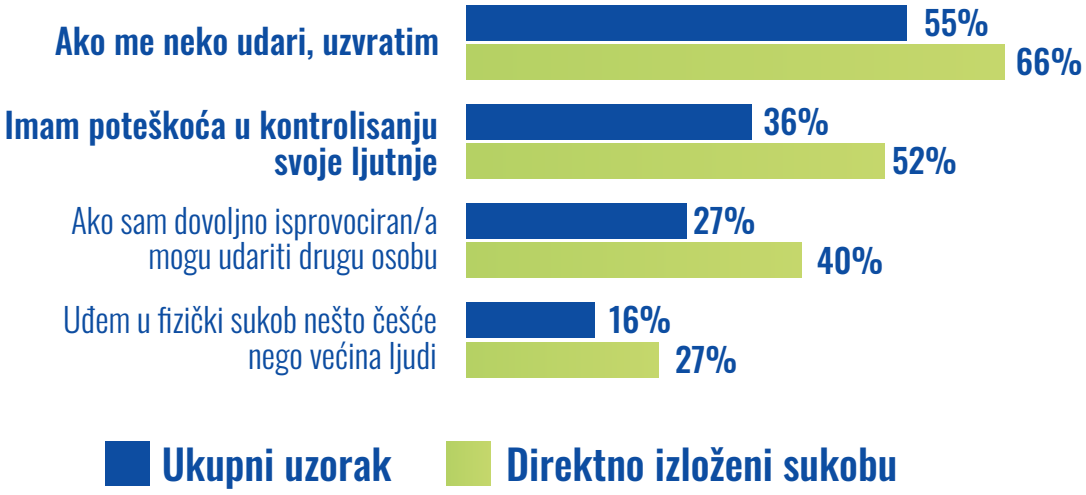
Slika 18. Učestalost mentalne dobrobiti za ukupni uzorak i sve ranjive grupe (% Često + Vrlo često)

Premda se niži nivo mentalne dobrobiti uočava kod gotovo svih ranjivih grupa, ispitanici koji su bili direktno izloženi sukobu jedina su grupa koja istovremeno bilježi i statistički značajno viši nivo agresivnosti. Kao što je prikazano na Slici 19, ispitanici koji su bili direktno izloženi sukobu češće navode iskustva obuhvaćena svim pokazateljima agresivnosti u odnosu na ukupni uzorak.

Najizraženija razlika odnosi se na poteškoće u kontrolisanju bijesa, pri čemu više od polovine ovih ispitanika navodi da ponekad ili često ima problema s kontrolisanjem bijesa. Ovi nalazi ukazuju na učestalije poteškoće u regulisanju bijesa i reagovanju na provokacije među ispitanicima koji su bili izloženi sukobu, a ne na viši nivo nasilnog ponašanja.

Slika 19. Učestalost agresije za ukupni uzorak (% ponekad + često)

Premda se ispitanici koji se sami identifikuju kao ranjivi ne razlikuju od ukupnog uzorka u pogledu indikatora agresivnosti, postoje razlike između muškaraca i žena koji se sami identifikuju kao izrazito ranjivi. Kod žena agresivnost raste s povećanjem nivoa ranjivosti, dok kod muškaraca ostaje relativno stabilna, bez obzira na nivo ranjivosti. Drugim riječima, postoji povezanost između samoprocijenjene ranjivosti i agresivnosti kod žena, ali ne i kod muškaraca. Stoga mogu biti potrebne dodatne psihosocijalne i bihevioralne intervencije, kao i intervencije usmjerene na rješavanje sukoba ili promjenu društvenih normi, kako bi se odgovorilo na problem agresivnosti među muškarcima.

Posmatrani u cjelini, ovi nalazi naglašavaju da ranjivost prevazilazi materijalnu oskudicu i da je često prate psihološki izazovi koji zahtijevaju posebnu pažnju pri izradi politika. Integrisanje usluga mentalnog zdravlja i psihosocijalne podrške (MHPSS) u intervencije usmjerene na ranjive grupe može pomoći u rješavanju širih izazova povezanih s različitim oblicima ranjivosti te doprinijeti poboljšanju ukupne kvalitete života i sposobnosti građanskog djelovanja. Nalazi također pokazuju da bi intervencije u oblasti mentalnog zdravlja i psihosocijalne podrške usmjerene na stanovništvo pogođeno sukobom bile djelotvornije kada bi uključivale pristupe koji uvažavaju iskustva traume, s ciljem jačanja sposobnosti regulisanja emocija i razvijanja zdravih strategija suočavanja s poteškoćama.

Dimenzija 4. Socijalna uključenost

Posljednja analitička dimenzija pruža uvid u iskustva i osjećaj nepravde među ranjivim grupama, obuhvatajući stepen u kojem se one osjećaju isključenima iz šireg društva. Ukupno gledano, nalazi ukazuju na to da većina ranjivih grupa bilježi više nivoe marginalizacije i percipiranog nepravednog postupanja različitih nivoa vlasti u odnosu na ukupni uzorak. Grupe koje bilježe viši nivo marginalizacije uglavnom iskazuju i izraženiji osjećaj nepravde prema vlastitoj grupi, što ukazuje na blisku povezanost između percipirane isključenosti i nezadovoljstva načinom na koji vlasti postupaju prema njima.

Kod povratnika i ispitanika suočenih s ekonomskom oskudicom nisu utvrđene statistički značajne razlike u pogledu indikatora marginalizacije i osjećaja nepravde prema vlastitoj grupi. S druge strane, viši nivoi marginalizacije i osjećaja nepravde zabilježeni su kod pojedinih drugih ranjivih grupa, posebno među osobama s direktnim iskustvom rata i raseljavanja, kao i osobama s invaliditetom.

Slika 20. Tabela vrijednosti za dimenziju socijalne uključenosti za ukupni uzorak i sve grupe ranjivosti. Istaknuta polja označavaju statistički značajne razlike u odnosu na ukupni uzorak.

Analitičke Dimenzije	Indikatori	Ukupni uzorak	Nema novca za hranu	Direktno izloženi sukobu	Povratnici	Osobe s invaliditetom	Ranjivi prema vlastitoj procjeni
Socijalna uključenost	Marginalizacija	1.8	1.9	2.9	1.9	3.0	2.9
	Osjećaj nepravde prema vlastitoj grupi	2.6	2.7	3.4	2.8	3.4	3.8

12

12 95% intervali pouzdanosti za prosječne vrijednosti među 90 ispitanika koji su naveli da nemaju novca za hranu:
- Marginalizacija: 95% CI = 2,1 – 2,9
- Osjećaj nepravde prema vlastitoj grupi: 95% CI = 2,6–3,6

Slika 21. pruža dodatni uvid u prirodu marginalizacije s kojom se suočavaju ranjive grupe, prikazujući različite karakteristike na osnovu kojih ispitanici navode da se osjećaju isključenima. Važno je istaknuti da osjećaj marginalizacije nije ograničen na određene aspekte identiteta ili životnih okolnosti, već se proteže na više oblasti, što ukazuje na to da ove grupe doživljavaju isključenost na širok i višedimenzionalan način.

Primjera radi, osobe s invaliditetom bilježe posebno visok nivo marginalizacije na osnovu zdravstvenog stanja ili invaliditeta, ali se suočavaju i s marginalizacijom na osnovu karakteristika koje nisu direktno povezane s njihovim specifičnim oblikom ranjivosti, poput političkih stavova.

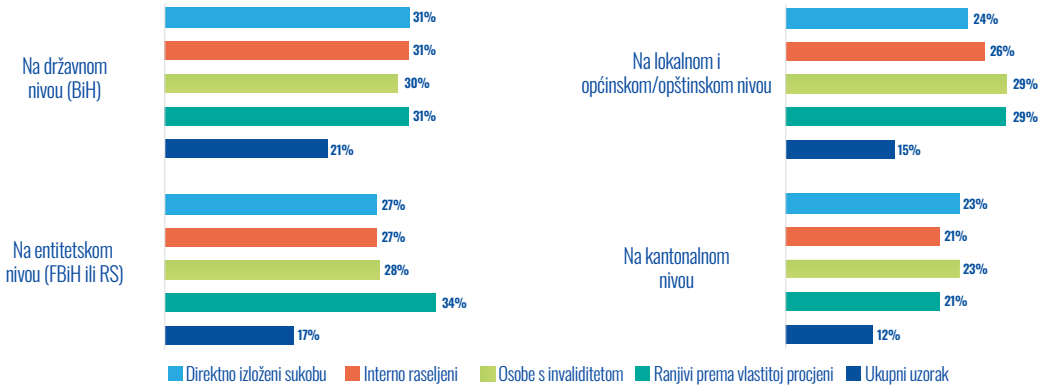
Slika 21. Učestalost marginalizacije za ukupni uzorak i ranjive grupe koje bilježe statistički značajno više vrijednosti u odnosu na ukupni uzorak (% „Marginalizovan/a u određenoj mjeri" + „Veoma marginalizovan/a").

	Puni uzorak	OSI	Ranjivi prema vlastitoj procjeni	Interno raseljeni	Direktno izloženi sukobu
Nivo prihoda	37%	50%	51%	51%	52%
Politički stavovi ili pripadnost	35%	46%	48%	52%	49%
Vjerska uvjerenja	29%	33%	47%	41%	43%
Stepen obrazovanja	29%	45%	39%	45%	44%
Starosna dob	28%	46%	44%	46%	44%
Nacionalna pripadnost	26%	32%	42%	36%	39%
Zdravstveno stanje ili invaliditet	22%	59%	39%	38%	37%
Spol	21%	31%	33%	40%	33%
Seksualna orijentacija i identitet	12%	20%	25%	23%	22%

Obrasci uočeni u pogledu osjećaja nepravde prema vlastitoj grupi u velikoj mjeri odgovaraju onima utvrđenim u okviru indikatora marginalizacije. Kao što je prikazano na Slici 22, iste ranjive grupe koje bilježe viši nivo percipirane marginalizacije ujedno češće od ukupnog uzorka navode da institucije vlasti nepravedno postupaju prema grupi s kojom se identifikuju.

Međutim, ovaj osjećaj nepravde nije usmjeren prema samo jednom nivou vlasti, već odražava šire nezadovoljstvo načinom na koji ranjive grupe smatraju da javne institucije postupaju prema njima. Ispitanici koji se sami identifikuju kao ranjivi iskazuju najizraženiji osjećaj nepravde u odnosu na entitetske vlade, dok osobe s invaliditetom bilježe najizraženiji osjećaj nepravde u odnosu na lokalne i općinske/opštinske vlasti.

Slika 22. Učestalost osjećaja nepravde prema vlastitoj grupi za ukupni uzorak i ranjive grupe koje bilježe statistički značajno više vrijednosti u odnosu na ukupni uzorak. Procenti prikazuju odgovore na pitanje „Koliko često vlasti nepravedno postupaju prema grupi s kojom se najviše identifikujete?" (% „Često" + „Uvijek").

Ukratko, nalazi ukazuju na to da kreiranje inkluzivnijih politika zahtijeva više od poboljšanja pristupa javnim uslugama i njihove djelotvornosti.

Jačanje suštinskog učešća, osiguravanje ravnopravnog postupanja javnih institucija i povećanje mogućnosti za uključivanje ranjivih grupa u procese donošenja odluka trebaju ostati važni prioriteti.

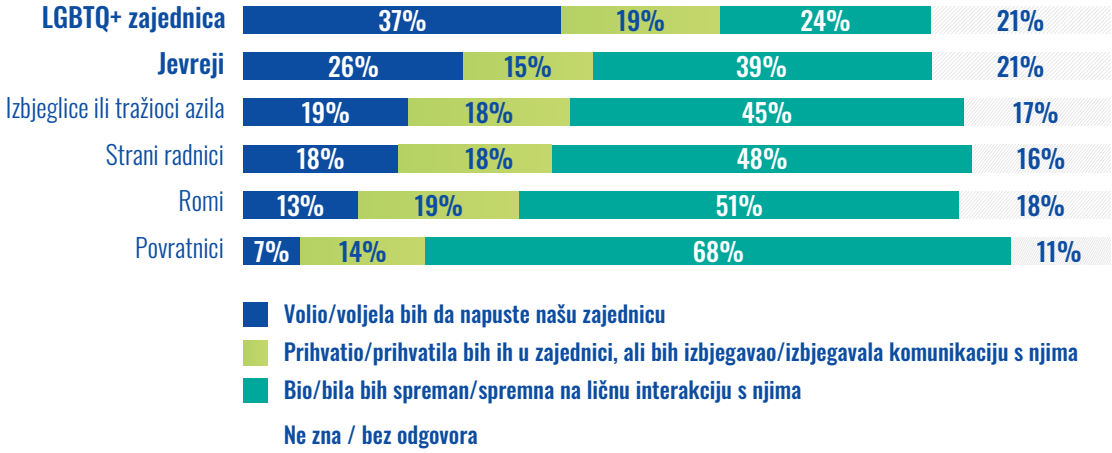
Stavovi prema manjinama

Slika 23. prikazuje nivoe društvene tolerancije prema različitim ranjivim i manjinskim grupama među ispitanicima iz ukupnog uzorka. SCORE indeks mjeri društvenu toleranciju kroz pitanje ispitanicima da li bi željeli da određena grupa napusti njihovu zajednicu, što predstavlja najviši nivo netolerancije; da li bi izbjegavali interakciju s pripadnicima te grupe, što ukazuje na relativno blaži, ali i dalje značajan nivo netolerancije; ili bi bili spremni na ličnu interakciju s njima, što ukazuje na prihvatanje.

Nalazi ukazuju na to da građani BiH iskazuju najniži nivo društvene tolerancije prema pripadnicima LGBTIQ+ zajednice. Gotovo dva od pet ispitanika (37%) navode da bi željeli da pripadnici LGBTIQ+ zajednice napuste njihovo susjedstvo.

Kada se uzmu u obzir i ispitanici koji bi izbjegavali interakciju s njima, gotovo 60% iskazuje određeni oblik netolerancije. Istovremeno, društvena tolerancija prema LGBTIQ+ osobama poboljšala se od 2020. godine, pri čemu je prosječna vrijednost porasla s 3,1 na 4,2. Iako ovaj porast predstavlja ohrabrujući napredak, nivo tolerancije i dalje je znatno niži nego prema bilo kojoj drugoj društvenoj grupi. Premda LGBTIQ+ osobe nisu obuhvaćene ovim izvještajem kao posebna ranjiva grupa zbog ograničenja povezanih s veličinom uzorka, ovi nalazi ukazuju na to da promovisanje uključivanja LGBTIQ+ osoba treba ostati jedan od ključnih prioriteta programa usmjerenih na jačanje socijalne kohezije u BiH.

Slika 23. Učestalost odgovora za društvenu toleranciju u ukupnom uzorku.

Stavovi prema jevrejskoj zajednici također zaslužuju pažnju. Gotovo 40% ispitanika izražava neki oblik netolerancije prema Jevrejima, što ih čini drugom najmanje prihvaćenom grupom uključenom u analizu. U poređenju sa 2020. godinom, društvena tolerancija prema jevrejskoj zajednici pala je sa 6,6 na 5,8 u 2025. godini.

Vremenski okvir ovog pada postavlja pitanja o faktorima koji su mogli doprinijeti promjeni stava prema jevrejskoj zajednici, uključujući širi međunarodni kontekst koji izraelske vojne operacije u Gazi. Stoga je važno prepoznati rizik od rastućih antisemitskih osjećaja širom svijeta i osigurati da napori za promociju socijalne kohezije nastave[13] podsticati toleranciju prema manjinskim grupama.[14]

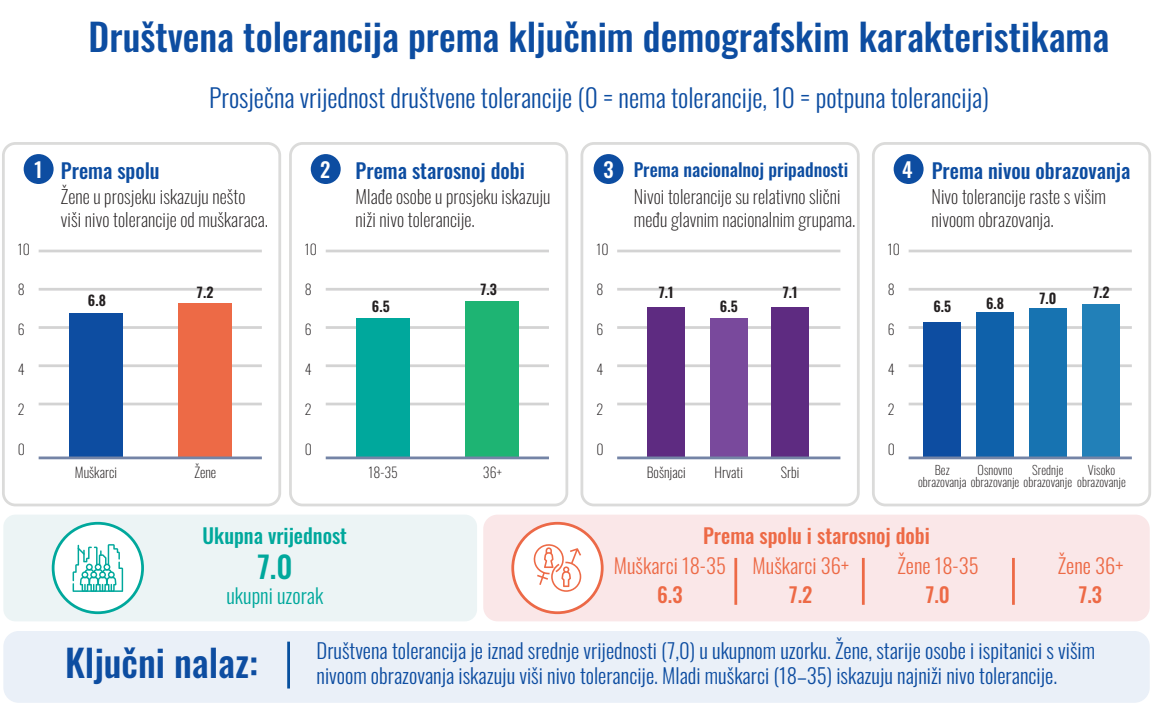
13 Ured visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava (OHCHR). (30. decembar 2024.). Izraelski napad na temelje međunarodnog prava mora imati posljedice: stručnjaci UN-a. https://www.ohchr.org/en/press-releases/2024/12/israels-assault-foundations-international-law-must-have-consequences-un

14 Zaklada za sigurnost zajednice. (6. avgust 2025.). Izvještaj o antisemitskim incidentima za period januar do juna 2025. Fond za sigurnost zajednice. https://cst.org.uk/research/cst-publications/antisemitic-incidents-report-january-june-2025

Kada je riječ o izbjeglicama, stranim radnicima i romskoj zajednici, stavovi su više podijeljeni, pri čemu približno 40% ispitanika iskazuje neki oblik netolerancije, dok 50% iskazuje prihvatanje. Iako ove grupe bilježe viši nivo prihvatanja nego LGBTIQ+ i jevrejska zajednica, činjenica da gotovo četiri od deset ispitanika iskazuju neki oblik netolerancije i dalje ukazuje na značajne izazove u pogledu uključivanja, što naglašava potrebu za kontinuiranim naporima usmjerenim na jačanje društvenog prihvatanja.

SCORE indeks također može pomoći u razumijevanju koje grupe stanovništva iskazuju niži nivo tolerancije te doprinijeti usmjeravanju politika i intervencija tamo gdje je najvjerovatnije da će imati učinka. Iako su razlike prema spolu, starosnoj dobi, nacionalnoj pripadnosti i obrazovanju umjerene, uočava se dosljedan obrazac na nivou grupa prema kojem mlađi muškarci (18–35 godina) iskazuju najniži nivo društvene tolerancije u poređenju sa starijim muškarcima i ženama u različitim starosnim grupama. To ne znači da mladi muškarci općenito imaju netolerantne stavove, već odražava prosječnu razliku na nivou grupe. Mladi muškarci stoga mogu predstavljati važnu ciljnu grupu za intervencije usmjerene na jačanje inkluzivnih stavova i socijalne kohezije. Takvi programi ne bi trebali tretirati mlade muškarce kao homogenu ili inherentno netolerantnu grupu, već ih uključivati kao partnere, stvarajući konstruktivan prostor za razmatranje pitanja identiteta, društvenih očekivanja, odnosa, osjećaja pripadnosti i rodnih normi, uz istovremeno zadržavanje jasnih standarda ravnopravnosti i nediskriminacije.

Slika 24. Vrijednosti društvene tolerancije prema ključnim demografskim karakteristikama.

Sveukupno, nalazi pokazuju da jačanje socijalne kohezije u BiH zahtijeva ne samo rješavanje potreba ranjivih grupa stanovništva već i suočavanje sa stavovima koji doprinose njihovoj isključenosti. Davanje prioriteta intervencijama koje promovišu prihvatanje grupa suočenih s najvišim nivoima netolerancije, uz istovremeno usmjeravanje intervencija prema demografskim grupama među kojima su netolerantni stavovi zastupljeniji, predstavlja važnu priliku za izgradnju inkluzivnijih zajednica i jačanje socijalne kohezije širom BiH.

Međutim, umjesto da se društvena tolerancija posmatra izolovano, u izradi politika i programa potrebno je primijeniti širi pristup u promociji stavova koji istovremeno podržava rodnu ravnopravnost i poštivanje ljudskih prava. Izvještaj o rodnoj ravnopravnosti prema SCORE indeksu utvrđuje ključne pokretače progresivnih stavova i pruža dokaze o faktorima koji ih podstiču i ograničavaju, kako bi se utvrdili pravci promjena usmjereni na jačanje tih stavova.

Zaključci i implikacije

Zaključci i implikacije

Nalazi predstavljeni u ovom izvještaju pokazuju da ranjivost u BiH prevazilazi isključivo materijalnu oskudicu i da je izrazito višedimenzionalna. Između ostalog, može proizaći iz ekonomske oskudice, raseljenosti, invaliditeta, direktne izloženosti sukobu ili iskustava socijalne isključenosti. Ove okolnosti često se preklapaju, ali ne dovode do jedinstvenog niti ujednačenog obrasca nepovoljnog položaja.

Nalazi također dovode u pitanje pretpostavku da ranjivost nužno slabi socijalnu koheziju u kontekstu BiH. Veza između ranjivosti i socijalne kohezije nije direktna i znatno je složenija. Ranjive grupe suočavaju se s različitim ali ne i jednako izraženim izazovima. Ranjivost je često praćena nižim nivoom psihološke dobrobiti, izraženijim osjećajem marginalizacije i snažnijom percepcijom nepravednog postupanja. Međutim, većina ranjivih grupa bilježi slične nivoe ključnih elemenata socijalne kohezije kao i šira populacija, što ukazuje na to da ranjivost ne slabi nužno sklad s drugim grupama, inkluzivni osjećaj pripadnosti i podršku institucijama BiH. Ipak, iako ranjive grupe zadržavaju spremnost da se angažuju i doprinose društvu, imaju slabiji osjećaj sposobnosti građanskog djelovanja i niži nivo građanske osviještenosti, što utiče na njihovo konstruktivno građansko djelovanje, kao još jedan element socijalne kohezije.

Izvještaj također naglašava značaj šireg društvenog okruženja, pokazujući da je netolerancija prema određenim ranjivim i manjinskim grupama i dalje široko rasprostranjena. Posmatrani zajedno, ovi nalazi naglašavaju važnost međusektorskih pristupa ranjivosti (mentalna dobrobit – egzistencijalne prilike – socijalna uključenost) u izradi politika i programa.

Nalaz 1. Teška ekonomska oskudica povezana je s višestrukim nepovoljnim položajem.

Ispitanici suočeni s teškim ekonomskim poteškoćama jedina su ranjiva grupa koja bilježi značajno niže vrijednosti konstruktivnog građanskog djelovanja i osjećaja napretka, kao dva od pet ključnih elemenata socijalne kohezije koje mjeri SCORE indeks za BiH. Osobe koje navode da nemaju dovoljno novca za hranu suočavaju se s izazovima koji prevazilaze ekonomsku nesigurnost i obuhvataju slabiju sposobnost građanskog djelovanja, ograničeniji pristup prostorima za aktivnosti u zajednici i nižu percepciju lične sigurnosti. Također bilježe najniže nivoe ekonomske sigurnosti i ekonomskih prilika.

Implikacija: Ekonomske poteškoće prevazilaze finansijsku nesigurnost i utiču na više aspekata društvenog učešća i dobrobiti. Premda mjere za jačanje učešća i pristupa mogu osnažiti sposobnost djelovanja i povezanost sa zajednicom, ne mogu zamijeniti odgovarajuću podršku prihodima niti odgovarajuće zaposlenje. Odgovor na tešku ekonomsku oskudicu stoga treba kombinovati ekonomsku podršku s mjerama kojima se smanjuju prepreke za građansko učešće i učešće u zajednici.

Preporuke:

- **Unaprijediti minimalna primanja i socijalnu zaštitu. Entitetski i kantonalni organi nadležni za socijalnu zaštitu i centri za socijalni rad** trebaju unaprijediti adekvatnost i obuhvat socijalne pomoći koja se dodjeljuje na osnovu imovinskog cenzusa, poboljšati identifikaciju korisnika i integrisane baze podataka socijalne zaštite te smanjiti razlike u pristupu između administrativnih jedinica. Kratkoročno, službe za zapošljavanje mogu uvesti snažnije mjere aktivacije za zapošljavanje, uključujući prilagođeno savjetovanje pri zapošljavanju, razvoj vještina i posredovanje pri zapošljavanju, uz istovremeno osiguravanje da stupanje u formalni radni odnos ne dovede do trenutnog gubitka osnovnih naknada. Dugoročno, nadležne institucije trebaju ojačati mehanizme koji podržavaju prelazak u formalno zaposlenje. Potrebno je proširiti pristup uslugama koje omogućavaju zapošljavanje, poput cjenovno pristupačne brige o djeci, te osigurati privremene mehanizme podrške kako bi se ranjivim domaćinstvima pomoglo da se nose s iznenadnim gubitkom ili smanjenjem prihoda.

- **Povezati mogućnosti za ostvarivanje prihoda s prilikama na lokalnom nivou. Službe za zapošljavanje, općine/opštine i akteri lokalnog ekonomskog razvoj** programe zapošljavanja i razvoja vještina u skladu s potražnjom na lokalnom tržištu rada, mogućnostima prevoza i mobilnosti te razlikama između urbanih i ruralnih područja, umjesto da ranjivost posmatraju kao jedini uzrok ograničenih mogućnosti. **Kratkoročno**, navedeno treba uključivati ciljano razvijanje vještina, povezivanje tražilaca posla s odgovarajućim radnim mjestima i podršku mobilnosti. **Dugoročno**, nadležne institucije trebaju unaprijediti planiranje lokalnog zapošljavanja i ekonomskog razvoja kako bi se otklonile strukturne prepreke za odgovarajuće zaposlenje i ekonomske prilike.

- **Učiniti građansko učešće praktičnim i finansijski pristupačnim. Općinske/opštinske vlasti, savjeti/vijeća mjesnih zajednica i organizacije civilnog društva** trebaju pružati jasne informacije o strukturama vlasti i mogućnostima učešća, unaprijediti informisanje i uključivanje građana putem lokalnih zajednica i savjeta/vijeća mjesnih zajednica, podržati inicijative koje pokreću stanovnici kroz male grantove te proširiti besplatan ili subvencioniran pristup prostorima za građanske, kulturne, omladinske i sportske aktivnosti. **Kratkoročno**, općine/opštine i organizacije civilnog društva mogu proširiti aktivnosti informisanja i uključivanja građana te mogućnosti za dodjelu malih grantova. **Dugoročno**, općinske/opštinske vlasti trebaju ojačati održive mehanizme za učešće zajednice.

Nalaz 2. Ispitanici suočeni s ozbiljnim ekonomskim poteškoćama također navode znatno nižu ličnu sigurnost.

Ispitanici suočeni s teškim ekonomskim poteškoćama osjećaju se manje sigurnima od svakodnevnog nasilja i rodno zasnovanog uznemiravanja te iskazuju niži nivo povjerenja u sposobnost policije da zaštiti njihovu lokalnu zajednicu. lako istraživanje ne utvrđuje razloge za ove razlike, nalazi ukazuju na to da izazovi u pogledu lične sigurnosti prevazilaze same ekonomske poteškoće.

Implikacija: Ličnu sigurnost treba tretirati kao zasebnu oblast politika, uz ekonomsku podršku, posvećujući veću pažnju uslovima u lokalnoj zajednici, pristupačnosti i povjerenju u institucije nadležne za javnu sigurnost.

Preporuke:

- **Provesti lokalne procjene sigurnosti i pristupačnosti. Općinske/opštinske vlasti, u koordinaciji s policijom, pružaocima usluga javnog prevoza i nadležnim institucijama za infrastrukturu,** trebaju procijeniti uličnu rasvjetu, javni prevoz, puteve do osnovnih usluga, objekte u zajednici, nesigurne javne prostore i prepreke s kojima se suočavaju žene, mladi i osobe s invaliditetom u naseljima s niskim prihodima. **Kratkoročno**, nalaze ovih procjena treba koristiti za davanje prioriteta unapređenju infrastrukture tamo gdje je to najpotrebnije. **Dugoročno**, sigurnost i pristupačnost treba integrisati u planiranje lokalne infrastrukture i prevoza.
- **Osnažiti pristupačne mehanizme zaštite i prijavljivanja. Policija, centri za socijalni rad, pružaoci zdravstvenih usluga i organizacije civilnog društva** trebaju unaprijediti povjerljive mehanizme za prijavljivanje, upućivanje i praćenje slučajeva nasilja i uznemiravanja te osigurati dostupnost informacija u pristupačnim formatima putem lokalnih službi koje uživaju povjerenje građana. **Kratkoročno**, potrebno je osnažiti postojeće mehanizme prijavljivanja i upućivanja. **Dugoročno**, nadležne institucije trebaju unaprijediti koordinaciju između službi zaštite, zdravstvenih i socijalnih službi.
- **Promovisati rad policije zasnovan na potrebama zajednice. Policija i općinske/opštinske vlasti** trebaju podržati redovnu komunikaciju i saradnju između policije i stanovnika, uz obuke i mehanizme odgovornosti usmjerene na rodno zasnovano uznemiravanje, diskriminaciju i potrebe za zaštitom ekonomski ranjivih zajednica. Kratkoročno, navedeno treba uključivati redovnu komunikaciju i mehanizme za povratne informacije. Dugoročno, policija i općinske/opštinske vlasti trebaju unaprijediti institucionalnu odgovornost i pristupe radu policije zasnovane na potrebama zajednice.

Nalaz 3. Niži nivo psihološke dobrobiti je zajednička karakteristika različitih oblika ranjivosti.

Gotovo sve ranjive grupe bilježe niži nivo mentalne dobrobiti u odnosu na ukupni uzorak, dok se ispitanici koji su bili direktno izloženi sukobu suočavaju i s izraženijim izazovima povezanim s agresivnošću i emocionalnom regulacijom. Osobe s invaliditetom, interno raseljeni, ispitanici koji su bili direktno izloženi sukobu i oni koji se sami identifikuju kao ranjivi također bilježe viši nivo marginalizacije i izraženiji osjećaj nepravde prema vlastitoj grupi. Posmatrani zajedno, ovi nalazi ukazuju na preklapanje psiholoških i društvenih opterećenja povezanih s različitim oblicima ranjivosti.

Implikacija: Integrisati podršku za mentalno zdravlje i psihosocijalnu podršku u programe koji već pružaju usluge ranjivim populacijama, istovremeno jačajući institucionalne odgovore na socijalnu isključenost i psihološku dobrobit.

Preporuke:

- **Integrirati podršku umjesto pukog upućivanja korisnika na druge službe. Centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove, službe za zapošljavanje, lokalne samouprave i organizacije civilnog društva** trebaju integrisati podršku mentalnom zdravlju i psihosocijalnu podršku u programe socijalne zaštite, ekonomskog osnaživanja, podrške osobama s invaliditetom, raseljenim osobama i povratnicima te razvoja zajednice, uz jasno uspostavljene mehanizme upućivanja na specijalizovanu stručnu pomoć. **Kratkoročno**, postojeći programi mogu ojačati osnovnu psihosocijalnu podršku i mehanizme upućivanja. **Dugoročno**, nadležne institucije trebaju unaprijediti koordinaciju između službi socijalne i zdravstvene zaštite i usluga koje se pružaju u zajednici.

- **Prilagoditi podršku različitim obrascima potreba. Zdravstvene ustanove, centri za socijalni rad i organizacije civilnog društva** trebaju primjenjivati pristupe koji uzimaju u obzir iskustvo traume, kao i grupne i porodične pristupe, uključujući prostore za oporavak više porodica i terapijske pristupe usmjerene na jačanje otpornosti, emocionalne regulacije, kontrole impulsa, upravljanja bijesom i zdravih načina suočavanja s poteškoćama. **Kratkoročno**, postojeći programi mogu prilagoditi podršku utvrđenim obrascima potreba. **Dugoročno**, nadležne institucije u oblastima zdravstva i socijalne zaštite trebaju unaprijediti dostupnost specijalizovane podrške i podrške u zajednici.

- **Povezati psihosocijalnu podršku s jačanjem društvenih veza. Lokalne samouprave i organizacije civilnog društva** trebaju stvarati sigurne prostore za vršnjačko i porodično povezivanje i povezivanje u zajednici, koji smanjuju izolaciju i jačaju odnose uzajamne podrške. **Kratkoročno**, ove aktivnosti mogu se osloniti na postojeće prostore u zajednici, centre za mlade i prostore za kulturne aktivnosti. **Dugoročno**, lokalne samouprave trebaju osigurati održiviji pristup inkluzivnim prostorima u zajednici.

Nalaz 4. Ranjivost prate snažnije percepcije isključenosti.

Osobe s invaliditetom, interno raseljeni, ispitanici koji se sami identifikuju kao ranjivi i oni koji su bili direktno izloženi sukobu bilježe viši nivo marginalizacije i osjećaja nepravde prema vlastitoj grupi u odnosu na ukupni uzorak.

Povratnici i ispitanici koji se sami identifikuju kao ranjivi također percipiraju niži nivo pružanja usluga, posebno u oblastima obrazovanja i zdravstvene zaštite. Zajedno, ovi nalazi ukazuju na to da je ranjivost praćena širim iskustvima isključenosti i smanjenim povjerenjem u javne institucije, a ne samo nezadovoljstvom pojedinačnim uslugama.

Implikacija: Unapređenje uključenosti ranjivih grupa zahtijeva ne samo pristup kvalitetnim uslugama već i responzivne institucije koje osiguravaju stvarne mogućnosti za učešće, ravnopravan tretman i odgovornost.

Preporuke:

- **Unaprijediti responzivnost institucija. Lokalne samouprave, entitetska i kantonalna ministarstva i pružaoci javnih usluga** trebaju uspostaviti pristupačne mehanizme za konsultacije, povratne informacije i podnošenje pritužbi, uključiti pogođene grupe u osmišljavanje usluga te jasno informisati javnost o načinu rješavanja pritužbi. Potrebno je osigurati fizičku pristupačnost, podršku u mobilnosti, povezanost javnim prevozom, tumačenje na znakovni jezik, materijale na Brajevom pismu, lako razumljive formate i mogućnosti pretvaranja govora u tekst, gdje je to relevantno. **Kratkoročno**, institucije mogu unaprijediti postojeće mehanizme za povratne informacije i konsultacije. **Dugoročno**, nadležne institucije trebaju institucionalizovati učešće i odgovornost u osmišljavanju usluga.

- **Unaprijediti pristup zdravstvenoj zaštiti i obrazovanju. Kantonalne i entitetske institucije nadležne za zdravstvo i obrazovanje, kao i pružaoci javnih usluga,** trebaju preispitati vrijeme čekanja, kriterije za ostvarivanje prava, zahtjeve u pogledu dokumentacije, finansijsku dostupnost, geografsku pristupačnost i kontinuitet podrške, posebno za povratnike i ispitanike koji navode visok nivo ranjivosti. **Kratkoročno**, pružaoci usluga mogu identifikovati i smanjiti administrativne prepreke i prepreke u pristupu. **Dugoročno**, nadležne institucije trebaju rješavati strukturne razlike u pristupačnosti i kontinuitetu usluga.

- **Osigurati koordinirano vođenje slučajeva. Centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove, službe za zapošljavanje, obrazovne ustanove i lokalne samouprave** trebaju unaprijediti mehanizme pružanja usluga na jednom mjestu ili upućivanja korisnika kojima se povezuju socijalna zaštita, zapošljavanje, zdravstvo, obrazovanje, stanovanje i psihosocijalne usluge. **Kratkoročno**, fokus može biti na

jasnijim mehanizmima upućivanja i koordinaciji vođenja slučajeva. **Dugoročno**, nadležne institucije trebaju unaprijediti integrisano pružanje usluga između različitih sektora.

- ***Objektivno procjenjivati pristupačnost. Lokalne samouprave, pružaoci javnih usluga i organizacije osoba s invaliditetom** trebaju podatke o percepcijama dopuniti procjenama pristupačnosti i podacima o iskustvima osoba s različitim vrstama i stepenima invaliditeta, uključujući one koje su nedovoljno zastupljene u anketama domaćinstava. **Kratkoročno**, na ovaj način mogu se utvrditi prioritetne prepreke pristupačnosti. **Dugoročno**, nadležne institucije trebaju koristiti ove nalaze kao osnovu za unapređenje infrastrukture i reformu usluga.
- **Unaprijediti odgovornost. Entitetska i kantonalna ministarstva, lokalne samouprave i pružaoci javnih usluga** trebaju pratiti iskustva korisnika i rezultate pružanja usluga prema statusu ranjivosti te objavljivati konkretne planove unapređenja na odgovarajućem nivou vlasti. **Kratkoročno**, navedeno može uključivati razvrstavanje postojećih podataka praćenja prema statusu ranjivosti i unapređenje mehanizama za povratne informacije. **Dugoročno**, nadležne institucije trebaju ugraditi praćenje koje uzima u obzir ranjivost u redovne mehanizme odgovornosti za pružanje usluga.

Nalaz 5. Izgradnja inkluzivnije BiH također zahtijeva adresiranje društvenih stavova.

Ranjivost nije oblikovana samo okolnostima u kojima ljudi žive već i načinom na koji drugi prema njima postupaju. Društvena tolerancija i dalje je najniža prema LGBTIQ+ osobama, a relativno je niska i prema Jevrejima, izbjeglicama i tražiocima azila, stranim radnicima i Romima. Iako je društvena tolerancija prema LGBTIQ+ osobama porasla u odnosu na 2020. godinu, i dalje je znatno niža nego prema bilo kojoj drugoj društvenoj grupi. Muškarci u dobi od 18 do 35 godina dosljedno bilježe niži nivo društvene tolerancije u odnosu na druge demografske grupe

Implikacija: Uz programe podrške ranjivim grupama, kontinuirano ulaganje u inicijative kojima se jačaju društvena tolerancija i širi progresivni stavovi i dalje je od ključnog značaja za izgradnju inkluzivne socijalne kohezije. **Izvještaj o rodnim pitanjima prema SCORE indeksu** pruža detaljnije nalaze o ključnim faktorima koji doprinose progresivnim stavovima i utvrđuje na dokazima utemeljene polazne osnove za izradu politika i programa.

Preporuke:

- **Promovisati pozitivne kontakte između grupa. Škole, lokalne samouprave, poslodavci, organizacije civilnog društva i organizacije u zajednici** trebaju podržavati inicijative koje omogućavaju sadržajnu interakciju između različitih zajednica kroz škole, radna mjesta, lokalne zajednice i građanske organizacije. **Kratkoročno**, ovi akteri mogu podržati ciljane aktivnosti u zajednici i strukturisane mogućnosti za međusobnu interakciju. **Dugoročno**, lokalne samouprave, škole i organizacije civilnog društva trebaju unaprijediti održive mogućnosti za pozitivne kontakte između grupa.

- **Ulagati u promjenu društvenih normi. Entitetske i kantonalne vlasti, lokalne samouprave, škole i organizacije civilnog društva** trebaju proširiti programe usmjerene na suzbijanje predrasuda, promociju inkluzivnih narativa i jačanje poštivanja različitosti, posebno među mlađim muškarcima. **Kratkoročno**, može uključivati ciljane komunikacijske aktivnosti i programe u zajednici. **Dugoročno**, nadležne institucije i organizacije trebaju integrisati pristupe usmjerene na promjenu društvenih normi u obrazovne inicijative i inicijative u zajednici.

- **Unaprijediti građansko obrazovanje i obrazovanje o ljudskim pravima. Institucije nadležne za obrazovanje, škole, organizacije mladih i organizacije civilnog društva** trebaju integrisati kritičku medijsku pismenost, demokratsko učešće, rodnu ravnopravnost i obrazovanje o ljudskim pravima u formalne i neformalne oblike obrazovanja, oslanjajući se na nalaze predstavljene u Izvještaju o rodnim pitanjima prema SCORE indeksu. **Kratkoročno**, ove teme mogu se uključiti u postojeće obrazovne programe i programe za mlade. **Dugoročno**, institucije nadležne za obrazovanje trebaju unaprijediti njihovu integraciju u nastavne planove i programe te u obuku nastavnika i osoba koje rade s mladima.

Informacije o SCORE indeksu i partnerima

Informacije o SCORE indeksu i partnerima

SCORE indeks za Bosnu i Hercegovinu

Indeks socijalne kohezije i pomirenja (SCORE) naučno je utemeljen istraživački instrument i alat za izradu politika, osmišljen za mjerenje stavova, percepcija i društvene dinamike koji oblikuju socijalnu koheziju, pomirenje i otpornost u društvima pogođenim sukobima. SCORE je razvijen 2012. godine na Kipru, u okviru Centra za održivi mir i demokratski razvoj (SeeD), kroz partnerstvo Razvojnog programa Ujedinjenih nacija (UNDP) i USAID-a. SCORE pruža pouzdan okvir za razumijevanje faktora koji doprinose ili predstavljaju prepreku skladu između grupa, konstruktivnom građanskom djelovanju, povjerenju u institucije te miroljubivim i progresivnim stavovima, kao i drugim ishodima u oblasti mira i razvoja. SCORE je više od istraživanja. Metodologija se temelji na sveobuhvatnom i rigoroznom okviru sadržaja, participativnom okviru procesa i analitičkom instrumentariju, čime se osigurava da rezultati odražavaju lokalni kontekst i prioritete, da su naučno utemeljeni i neposredno korisni domaćim i međunarodnim akterima u oblasti mira i razvoja, kao i civilnom društvu. SCORE objedinjuje participativno istraživanje, prilagođavanje specifičnom kontekstu, prikupljanje reprezentativnih podataka i napredne alate za statističku analizu kako bi se identifikovali izazovi i postojeći kapaciteti te utvrdili pravci djelovanja s najvećom vjerovatnoćom ostvarivanja učinka, čime se omogućava optimalna i ciljana raspodjela resursa. Od 2012. godine, istraživanja prema SCORE indeksu provedena su u više od 20 zemalja, osiguravši dokaze za izradu programa u oblastima pomirenja, izgradnje mira, otpornosti i inkluzivnog upravljanja. SCORE je postao važan instrument za razumijevanje promjena u društvenopolitičkom okruženju Bosne i Hercegovine. Prvi put proveden 2014. godine, zatim ponovljen 2020. i ponovo proveden 2025. godine, SCORE pruža jedinstvenu bazu dokaza o trendovima i putevima ka snažnijoj socijalnoj koheziji. Ciklus iz 2025. godine, kao i predstojeći ciklus iz 2026. godine, provodi se uz podršku Razvojnog programa Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini i uz finansijsku podršku Kraljevine Danske.

SCORE partneri

Centar za održivi mir i demokratski razvoj (SeeD) je međunarodna neprofitna organizacija sa sjedištem na Kipru koja djeluje u kontekstima pogođenim sukobima s ciljem unapređenja na dokazima zasnovanih i participativnih pristupa održivom miru, višesistemskoj otpornosti i demokratskom razvoju. SeeD sarađuje s međunarodnim, nacionalnim i lokalnim akterima u oblasti mira i razvoja na osmišljavanju i provođenju na dokazima utemeljenih rješenja usmjerenih na ljude, s ciljem izgradnje mirnih, inkluzivnih i održivih društava. Djelujući na globalnom nivou kroz multidisciplinarni tim stručnjaka koji povezuju naučnoistraživački i praktični rad, SeeD pruža savjete u oblasti politika i programa za društvenu transformaciju, zasnovane na empirijskom razumijevanju ponašanja pojedinaca, grupa i zajednica. SeeD osmišljava i provodi sveobuhvatna istraživanja stanovništva, rigorozne instrumente procjene, randomizovana kontrolisana ispitivanja te intervencije u oblastima izgradnje mira, mentalnog zdravlja i podrške egzistenciji. Rad SeeD-a zasniva se na 4D pristupu – Discover, Deliberate, Demonstrate i Deploy – koji povezuje prikupljanje dokaza, participativno osmišljavanje programa, procjenu učinka i odgovorno širenje uspješnih intervencija, omogućavajući akterima u oblasti mira i razvoja da podatke pretoče u djelotvorne politike i programe prilagođene konkretnom kontekstu.

Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) podržava strateške inicijative usmjerene na jačanje demokratskog upravljanja, unapređenje socijalne kohezije i održivog razvoja u Bosni i Hercegovini. Kroz partnerstva s vlastima na državnom, regionalnom i lokalnom nivou, civilnim društvom i privatnim sektorom, UNDP nastoji doprinijeti inkluzivnom i otpornom rastu BiH, unapređenju upravljanja usmjerenog na građane i vladavine prava te jačanju angažmana u zajednici radi izgradnje mirnog, pravednog i održivog društva. Ova opredijeljenost potvrđena je i u Programu UNDP-a za Bosnu i Hercegovinu za period 2026–2030. godinu, kojim su utvrđene tri međusobno povezane prioritetne oblasti djelovanja: inkluzivni zeleni rast, razvoj ljudskog kapitala te odgovorne institucije i socijalna kohezija. Program poseban naglasak stavlja na jačanje povjerenja, promociju građanskog angažmana, osnaživanje mladih i žena te podršku inkluzivnijim i responzivnijim institucijama, prepoznajući socijalnu koheziju kao jedan od ključnih stubova dugoročne otpornosti i razvoja

Aneksi

Aneksi

Glosar

Tabela u nastavku objašnjava indikatore navedene u tekstu. Svaki ispitanik je dao ocjenu od 0 do 10 za svaki od ovih indikatora.

Pristup lokalnim prostorima za građanske aktivnosti i aktivnosti u zajednici	Mjeri u kojoj su različiti lokalni prostori za građanske aktivnosti i aktivnosti u zajednici (npr. centri u zajednici, sportski objekti, prostori za kulturne aktivnosti, otvoreni prostori, centri za mlade) dostupni i pristupačni u lokalnoj sredin ispitanika.
Pristup javnim otvorenim prostorima	Mjeri u kojoj su javni otvoreni prostori (npr. parkovi, trgovi) dostupni i pristupačni u lokalnoj sredini ispitanika.
Agresivnost	Mjeri u kojoj ispitanici ispoljavaju agresivnost u svakodnevnom životu, poput čestog učestvovanja u sukobima i tučama te ljutitog reagiranja kada su isprovocirani.
Građanska osviještenost	Mjeri u kojoj su ispitanici upoznati s mogućnostima uključivanja u donošenje odluka od javnog značaja, sa strukturom vlasti te u kojoj mjeri pokazuju interes za društvena i politička dešavanja u svojoj zajednici.
Saradnja u zajednici	Mjeri u kojoj pojedinac smatra da ljudi u njegovoj zajednici brinu jedni o drugima i sarađuju na rješavanju zajedničkih problema.
Direktna izloženost sukobu	Mjeri u kojoj su ispitanici i/ili članovi njihovih porodica bili direktno izloženi teškim iskustvima tokom rata u BiH, uključujući, između ostalog, fizičko povređivanje, seksualno nasilje, zatvaranje i prisilno iseljenje.
Kritička medijska pismenost	Mjeri u kojoj su ispitanici sposobni kritički procijeniti informacije kojima su izloženi, kako u medijima tako i iz drugih izvora, donositi zaključke zasnovane na dokazima i biti svjesni tehnika koje mediji mogu koristiti kako bi utjecali na njihovu pažnju i razumijevanje određenih poruka.
Ekonomske prilike	Mjeri u kojoj ispitanik smatra da bi mu bilo lako pronaći odgovarajuće zaposlenje u svojoj lokalnoj sredini, pri čemu 0 znači da smatra da bi to bilo veoma teško, a 10 da bi bilo veoma lako.
Ekonomska sigurnost	Mjeri u kojoj ispitanici smatraju da imaju stabilan osnovni prihod, sigurnu stambenu situaciju, određenu ušteđevinu na koju se mogu osloniti u slučaju nepredviđenih okolnosti te da prihod njihovog domaćinstva može pokriti dodatne troškove ako se za tim ukaže potreba, poput troškova visokog obrazovanja.
Etnonacionalizam	Mjeri u kojoj ispitanici podržavaju etnonacionalističku političku ideologiju, koja podrazumijeva isključivu saradnju unutar vlastite etničke grupe, uključujući uspostavljanje fizičkih granica kako bi jedna etnička grupa činila većinu na određenoj teritoriji, kao i nespremnost na pronalaženje zajedničkih stavova s drugim etničkim grupama.

Izloženost nacionalističkim narativima	Mjeri u kojoj su ispitanici izloženi stavovima koji podržavaju nacionalističke narative povezane s njihovom etničkom grupom putem različitih izvora, uključujući društvene mreže, obrazovne prostore, medije te vjerske ili političke aktere.
Vizija budućnosti: pomirljiv politički sistem	Mjeri u kojoj ispitanici podržavaju promjenu ka sistemu koji bi omogućio veću saradnju, koheziju i pomirenje među svim konstitutivnim narodima i Ostalima.
Stavovi o rodnoj ravnopravnosti	Mjeri u kojoj ispitanici smatraju da muškarci i žene imaju jednake odgovornosti, prava i sposobnosti da doprinose društvu te ne podržavaju tradicionalne rodne stereotipe (npr. da su žene previše emocionalne da bi bile na rukovodećim pozicijama, da su muškarci bolji političari od žena ili da bi žene trebale tolerirati nasilje kako bi sačuvale porodicu).
Osjećaj nepravde prema vlastitoj grupi	Mjeri u kojoj ispitanik smatra da vlast nepravedno postupa prema etničkoj ili društvenoj grupi s kojom se identifikuje.
Inkluzivni građanski identitet	Mjeri u kojoj ispitanici prepoznaju zajedničku kulturu, identitet i način života svih stanovnika BiH, bez obzira na etničku pripadnost.
Sklad s drugim grupama	Sklad između grupa složeni je indikator koji obuhvata povjerenje između grupa, pozitivne osjećaje, društvenu bliskost (suprotno društvenoj distanci) i odsustvo socijalne anksioznosti. Sklad s drugim grupama mjeri ukupni nivo skladnih i horizontalno kohezivnih osjećaja prema drugim grupama (npr. Bošnjaka prema Hrvatima i Srbima, Hrvata prema Bošnjacima i Srbima te Srba prema Bošnjacima i Hrvatima).
Opravdavanje nasilja	Mjeri u kojoj ispitanici opravdavaju upotrebu nasilja radi ostvarivanja političkih ciljeva ili društvenih promjena.
Marginalizacija	Mjeri u kojoj se ispitanik osjećao društveno isključenim ili diskriminiranim na osnovu određenih društvenih obilježja (uključujući nivo obrazovanja i prihoda, rod, religiju, seksualnu orijentaciju, etničku pripadnost, političke stavove ili zdravstveno stanje).
Mentalna dobrobit	Opća mjera mentalne dobrobiti ispitanika, koja obuhvata sklonost depresivnim osjećajima, apatiju prema svakodnevnim aktivnostima, izolaciju od drugih ljudi te sklonost traumatskim sjećanjima ili snovima.
Optimizam u pogledu budućnosti EU	Mjeri u kojoj pojedinac vjeruje da EU napreduje i postaje snažnija te da sve države članice EU, kao i različiti sektori u njima (npr. proizvodnja, poljoprivreda i obrazovanje), dugoročno imaju koristi od članstva.
Lična sigurnost	Mjeri u kojoj se ispitanici osjećaju sigurno od nasilja u svakodnevnom životu, uključujući svoju zajednicu, te koliko vjeruju da policija može pružiti zaštitu u njihovoj zajednici.
Progresivni stavovi	Mjeri u kojoj ispitanici podržavaju inkluzivne vrijednosti zasnovane na pravima koje doprinose socijalnoj koheziji. Objedinjuje indikatore društvene tolerancije, stavova o rodnoj ravnopravnosti i podrške ljudskim pravima kako bi obuhvatio otvorenost prema različitostima, podršku jednakim pravima i mogućnostima te posvećenost temeljnim slobodama.

Preuzimanje odgovornosti za sukob	Mjeri u kojoj su ispitanici spremni prihvatiti da pripadnici njihove etničke grupe tokom rata u BiH nisu bili samo žrtve već i počinioci te da bi se njihova etnička grupa trebala izviniti za zločine počinjene nad drugim grupama tokom sukoba.
Osjećaj napretka: ukupno	Mjeri u kojoj ispitanik smatra da je tokom posljednjih pet godina došlo do pozitivnih promjena u različitim socioekonomskim i političkim aspektima života, uključujući prava i regionalnu stabilnost.
Pružanje usluga	Mjeri u kojoj je pojedinac zadovoljan ukupnim pružanjem javnih usluga s kojima se susreće u svakodnevnom životu.
Društvena tolerancija	Mjeri u kojoj su ispitanici spremni ostvarivati interakciju s pripadnicima različitih društvenih grupa i prihvatiti ih kao dio svoje zajednice (npr. strane radnike, LGBTIQ+ zajednicu, osobe različitih vjeroispovijesti i osobe koje simpatiziraju ekstremističke pokrete).
Građanska dužnost	Mjeri u kojoj ispitanici vjeruju da obični ljudi mogu doprinijeti promjenama u Bosni i Hercegovini, njihovu spremnost da posvete svoje vrijeme ostvarivanju pozitivnih društvenih promjena te osjećaj odgovornosti za budućnost BiH.
Podrška ljudskim pravima	Mjeri u kojoj ispitanici smatraju da su određena prava i slobode neophodni za funkcionalno i kohezivno društvo. Ova mjera uključuje jednaku platu za jednak rad, slobodu izražavanja i uvjerenja, pravo na udruživanje i ličnu autonomiju.
Podrška ulozi religije u politici	Mjeri u kojoj ispitanik smatra da religija treba imati ulogu u politici. Vrijednost 0 znači da religija ne bi trebala imati nikakvu ulogu u politici, dok vrijednost 10 znači da bi trebala imati veoma značajnu ulogu.

Metodologija analize

Analiza varijanse ANOVA	Kako bi se procijenilo da li se prosječne vrijednosti dvije ili više grupa statistički značajno razlikuju, korištena je analiza varijanse (ANOVA). Pored toga, korištena je mjera veličine efekta (Cohenov d) kako bi se procijenila veličina razlika između grupa. U ovom izvještaju razlike između grupa istaknute su kao značajne kada ANOVA ukazuje na statistički značajnu razliku ($p < 0,05$), a Cohenov d za razliku između dvije grupe iznosi više od 0,4, što ukazuje na razliku najmanje umjerene veličine. Pri tumačenju rezultata uzima se u obzir i F-statistika, pri čemu veće vrijednosti F (>20) ukazuju na veću varijabilnost između grupa u odnosu na varijabilnost unutar grupa.
Korelacija	Mjera statistički značajne povezanosti između dvije varijable.
Mapa intenziteta (heatmap)	Prikazuje prosječnu vrijednost indikatora u različitim geografskim područjima, omogućavajući uvid u regionalne razlike.
Regresijska analiza	Statistička tehnika koja se koristi za procjenu povezanosti različitih prediktora s ishodnom varijablom, uz kontrolu utjecaja drugih faktora. Koeficijenti pokazuju smjer i jačinu svake povezanosti, dok R^2 pokazuje koliki dio varijabilnosti ishodne varijable objašnjava model.

Reference

Alwang, J., Siegel, PB, & Jørgensen, SL (2001). Ranjivost: Pogled iz različitih disciplina. Diskusijski dokument o socijalnoj zaštiti br. 0115. Svjetska banka.

Ured visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava (OHCHR). (2024, 30. decembar). Izraelski napad na temelje međunarodnog prava mora imati posljedice: eksperti UN-a.

https://www.ohchr.org/en/press-releases/2024/12/israels-assault-foundations-international-law-must-have-consequences-un

SeeD i UNDP. (2025). SCORE indeks: Metodološki okvir. Dostupno na:

https://www.undp.org/bosnia-herzegovina/publications/social-cohesion-bosnia-and-herzegovina

Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP). (2022). Integrisanje mentalnog zdravlja i psihosocijalne podrške u izgradnju mira: Smjernice. New York: UNDP.

https://www.undp.org/publications/integrating-mental-health-and-psychosocial-support-peacebuilding

Ujedinjene nacije u Bosni i Hercegovini. (2024). Analiza stanja u zemlji: Bosna i Hercegovina.

https://bosniaherzegovina.un.org/en/297734-country-analysis-2024

Grupacija Ujedinjenih nacija za održivi razvoj (UNSDG). Leave No One Behind/Niko ne smije biti izostavljen: Centralno, transformativno obećanje Agende za održivi razvoj do 2030. godine.

https://unsdg.un.org/2030-agenda/universal-values/leave-no-one-behind

UN Women. (2020). Globalna vodeća inicijativa Sigurni gradovi i sigurni javni prostori za žene i djevojčice: Drugi međunarodni priručnik praksi.

https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/02/safe-cities-and-safe-public-spaces-international-compendium-of-practices-2

Svjetska zdravstvena organizacija (WHO). (2026). Nasilje nad ženama – Informativni list.

https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women

